

LIETUVOS EVANGELIKŲ REFORMATŲ BAŽNYČIA
UNITAS LITHUANIAE

REFORMATŲ METAI 2013

Lietuvos evangelikų reformatų metinis leidinys

VILNIUS 2014

Lietuvos evangelikų reformatų metinis leidinys *Reformatų metai 2013*

Redkolegija

Kun. Tomas Šernas (redakcinės kolegijos pirmininkas)

Dr. Renata Bareikienė

Dalija Gudliauskienė

Kun. Rimas Mikalauskas

Kun. Raimondas Stankevičius

Vaidotas Ickys

Atsakingoji redaktorė

Aurelija Arlauskienė

Kalbos redaktorė

Danutė Kavaliauskienė

Maketuotoja - dizainerė

Viktorija Liauškaitė

Leidinyje panaudotos
Aurelijos Arlauskienės,
Gražinos Dagtės,
Dalijos Gudliauskienės,
Simonos Česnakaitės
nuotraukos

PRATARMĖ

2013 metai pasaulio ir Lietuvos evangelikams reformatams buvo išskirtiniai – bažnyčiose, muziejuose, bibliotekose minėtos *Brastos Biblijos* ir *Heidelbergo* katekizmo išleidimo 450-osios metinės; Vilniuje šventinėmis pamaldomis prisimintos pirmosios, prieš 460 metų pagal reformatų liturgiją vykusios pamaldos; švęstas Salamiesčio evangelikų reformatų parapijos 430-asis gimtadienis. Pastarajam minėjimui išpuolė visiškai nešventiškas šeštadienis – dangumi plaukė niūrūs lapkričio debesys, kiaurai košė žvabūs vėjai, lydimi rudenio dulksnos... O mažutėje, daugiau kaip du šimtmečius skaičiuojančioje medinėje Salamiesčio evangelikų reformatų bažnytelėje, kur vyko *Padėkos pamaldos*, buvo itin šviesu, jauku ir gera. Gal todėl, jog kiekvienas, tądien čia atvykęs, rado kažką brangaus sau: istorijos detalę, psalmės posmą, pamokslo žodį. Ir visi kartu - dvasios šilumą, vadinamą bendryste.

Šis jausmas sklendė ir minint Reformacijos dieną Mokslų Akademijos Mažojeje salėje, kur Reformacijos istorijos ir kultūros draugija bei Mokslininkų rūmai pirmąkart surengė dviejų iškilų mokslininkų - habil. dr. Ingės Lukšaitės ir habil.dr. Dainoros Pociūtės disputą *Reformacija Lietuvoje: asmenybės, procesai, idėjos*. Šiais, nepamatuotų kaltinimų, retai kada faktais grindžiamų nuomonių laikais, kada teisės prisimenamos kur kas dažniau nei pareigos, buvo ypač įdomų klausytis taisyklinga lietuvių kalba dėstomų argumentuotų teiginių, pamąstymų apie reformaciją ir pirmuosius maištautojus. Renginys vertas aukščiausio balo. Ir dėl aukščiau nurodytų priežasčių, ir dėl jo metu skambėjusių gražių Mažvydo, Vydūno giesmių, ypač papuošusių vakarą. Bet labiausiai už tai, kad grįžus ant darbaltio vėl atsirado dvi didžiulės knygos – I.Lukšaitės *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojeje Lietuvoje* bei D.Pociūtės *Maištininkų katedros*, pastaruoju metu gulėjusios namų bibliotekos viršutinėje lentynoje.

Išliekamąją vertę turi tie renginiai, straipsniai ar pokalbių laidos, kurių metu sklando ne tik atsakymai, bet iškyla ir naujų klausimų, priverčiančių vėl sugrįžti prie perskaitytų knygų, permąstyti kažkada girdėtus faktus. Neabejoju, jog būtent tokie yra ir specialiai šiam leidiniui parašyti mokslininkės Ginos Kavaliūnaitės-Holvoet ir Evangelinio biblijos instituto dėstytojo Holgerio Lahayne'o straipsniai.

Aurelija Arlauskienė, atsakingoji redaktorė

BAŽNYČIOS AKTUALIJOS

Išrinkta nauja Lietuvos reformatų Bažnyčios vadovybė

2013 m. kovo 23 d. Vilniuje vykusiamе neeiliniame Lietuvos evangelikų reformatų Sinode Bažnyčios generaliniu superintendentu perrinktas dvasininkas Tomas Šernas, vicesuperintendentu – kunigas Rimas Mikalauskas. Išrinkta nauja Konsistorija (Sinodo kolegija) iš 4 dvasininkų ir 4 vyresniųjų pasauliečių. Konsistorijos prezidentu išrinktas Sinodo kuratorius Petras Romualdas Puodžiūnas iš Panevėžio ir viceprezidentu Vilniaus evangelikų reformatų parapijos klebonas kun. Raimondas Stankevičius. Sinodo susitikime dalyvavo ne tik visų šalies religinės bendruomenės parapijų atstovai, bet buvo ir Seimo narių, ministerijų atstovų.

Neeilinis Sinodas sušauktas dėl netikėtos Konsistorijos prezidento, Sinodo kuratoriaus dr. Mykolo Mikalajūno netekties. Susitikimo metu buvo paskirtos visos svarbiausios religinės bendruomenės pareigybės 2013–2016 metų kadencijai. Tikimasi, jog nauja, visų šalies evangelikų reformatų parapijų vieningai bei demokratiškai išrinkta Bažnyčios vadovybė padės pašalinti įsisenėjusius Lietuvos reformatų Bažnyčios skaudulius.

Neeilinio Sinodo dalyviai.

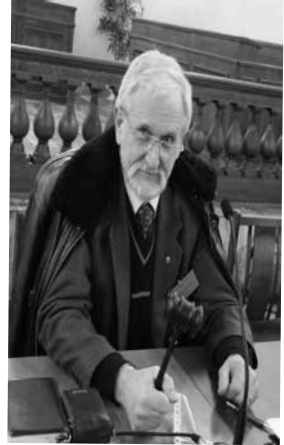
Minėta, kad Lietuvos evangelikų reformatų Konsistorijos (Sinodo kolegijos) prezidentu išrinktas kuratorius Petras Romualdas Puodžiūnas. Viceprezidento pareigose liko kun. Raimondas Stankevičius. Konsistorijos nariai yra dar 3 dvasininkai: kun. Tomas Šernas, kun. Rimas Mikalauskas, kun. Tomas Sakas ir 3 pasauliečiai: kurt. Danguolė Kairienė, dr. Jonas Albertas Naktinis ir Nerijus Krikščikas.

Sudarytos naujos Sinodo komisijos: Mandatų komisija ir Revizijos komisija.

Labiausiai džiugina tai, jog šiandien čia bendriems sprendimams priimti susibūrė tikinčiųjų bendruomenės atstovai iš visos Lietuvos. Demokratiškai ir laikantis kanonų teisės išrinkti Bažnyčios įsteigtų juridinių asmenų vadovai, išspręsti kiti Bažnyčiai svarbūs klausimai, – po renginio kalbėjo T. Šernas.

**Neilinio Sinodo
delegatams prasmingo
darbo linkėjo Seimo narys
Aleksandras Zeltinis.**

**Sinodui pirmininkavo kurt.
Donatas Balčiauskas.**

Sinode taip pat dalyvavo Lietuvos Respublikos Seimo nariai Algis Kašėta, Aleksandras Zeltinis, Rytas Kupčinskas, teisingumo viceministras Paulius Griciūnas, Vytauto Landsbergio patarėjas Andrius Tučkus, Teisingumo bei Sveikatos apsaugos ministerijų atstovės. Evangelikų reformatų bendruomenę apsilykimo pagerbė kitų konfesijų, Romos katalikų, ortodoksų Bažnyčių atstovai, Pasaulio reformuotų bažnyčių unijos Europos vadovų tarybos viceprezidentas kun. Odoras Balzasas, Sinodui sveikinimus atsiuntė Vokietijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos, Vengrijos, JAV lietuvių reformatų Sinodo kolegijos ir kitų kraštų reformatų Bažnyčių vadovai.

Neeilinio Sinodo delegatai balsavimo metu.

Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčia Lietuvoje veikia nuo XVI a. ir vadovaujasi dar iki 1940 m. Bažnyčios priimtais kanonais. Remiantis jais, aukščiausia Bažnyčios institucija – Sinodas, o Bažnyčios turtą tvarko ir administracines funkcijas atlieka iš Sinodo narių renkama Konsistorija (Sinodo kolegija).

Lietuvos evangelikų reformatų religinė bendruomenė – viena ir nedaloma, todėl viliamasi, jog naujoji visiems šalies evangelikams reformatams atstovausianti Lietuvos evangelikų reformatų Konsistorija nestokos išminties atvesti bendruomenę į vienybės kelią.

Bažnyčios kanonine teise, Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčią sudaro parapijos – narių bendruomenės. Dabar Lietuvoje yra įsteigta ir veikia 14 evangelikų reformatų parapijų. Visi juridinių asmenų registro juridiniai asmenys, kurių teisinė forma yra tradicinė religinė bendrija ir kurių pavadinime yra žodžių junginys „evangelikų reformatų“, priklauso šiai religinei bendruomenei.

Eilinis 2013 metų Lietuvos evangelikų reformatų Sinodas

Birželio 22–23 dienomis Biržų evangelikų reformatų bažnyčioje vyko kasmetinis Lietuvos evangelikų reformatų Sinodas.

Jau įprasta, kad Biržų mieste Joninių metu evangelikai reformatai renkasi į Sinodo susirinkimą. Pirmąją dieną sinodalai posėdžiauja, o antrąją dieną pasirašomi priimti Sinodo dokumentai bei švenčiamos iškilmingos pamaldos su Viešpaties Vakariene.

2013 metų Sinodo uždarymo pamaldos truko kiek ilgiau nei įprasta. Pirmiausia gausus būrys tikinčiųjų buvo pakviestas pasimelsti už keturis krikštijamus vaikus, jų tėvus, globėją ir krikštatevius. *Krikštas nėra tai, ką mes patys išsigalvojame. Tai Jėzaus Kristaus regimas malonės ir sandoros ženklas*, – kalbėjo ev. reformatų bažnyčios vicesuperintendentas, kun. R. Mikalauskas. Šiuos žodžius jis tarė ne tik kaip dvasininkas, bet ir kaip dviejų nepilnamečių berniukų krikštatevis. Tikintieji vėliau tarpusavyje šnekučiavosi, jog krikšto tėvai prisiima labai svarbias, atsakingas pareigas. Krikštijamųjų globėja kunigė Sigita Švambarienė taip pat tapo krikštamote.

Netrukus buvo pradėtas kitas svarbus ritualas – pasaulietinių Sinodo kuratorių įvedimas tarnystėn. Šios garbingos pareigos patikėtos Šiaulių krašto tikinčiųjų atstovui Holgeriui Lahayne'ui. Visos bažnyčios akivaizdoje priesaiką davė į katecheto (diakono) tarnystę pašauktas tikėjimo brolis Neilas Čijunskas. Generalinis superintendentas kun. T. Šernas jam ir visiems susirinkusiesiems priminė, jog dvasininkais gali būti tik išbandyti krikščionys, kurie *ne vyno gerėjai, ne siekiantys pelno*. Priminta, kad bažnyčioje jie neturi teisės savivaliauti bei privalo gyventi pagal apaštališkąjį mokymą. Be to, pastebėta, jog dvasininkais tegali būti vienos žmonos vyrai. Už priesaiką priėmusį dvasininką meldėsi visa bažnyčia, prašydama Dievo, kad šis katechetas būtų apdovanotas pamaldumu, kad būtų apsaugotas nuo blogo ir nepavyzdingo gyvenimo.

Kaip ir įprasta, ką tik ordinuotas diakonas tikintiesiems pasakė savo pirmąjį pamokslą, meldėsi už save ir tikėjimo brolius bei seseris. *Žvelgdamas į jūsų akis ir jausdamas jūsų širdžių plakimą, esu ramus,*

– iškilmingų pamaldų dalyviams tvirtino N. Čijunskas. Naujasis katechetas visiems priminė, jog *Dievas yra Dvasia ir jo garbintojai turi jį šlovinti dvasia*. Pasak dvasininko, tikras Viešpaties garbinimas yra tik tada, kai į Dievo artumą ateiname visiškai juo pasitikėdami. *Dievo garbinimas – mūsų dvasios atsakas Dievo Dvasiai. Dievas trokšta gyvo ir tikro jausmo ir tikrų garbintojų tyra dvasia... Dievas visada buvo, yra ir bus. Viskas Dievo valioje*, – kalbėjo diakonas N. Čijunskas. Jis stebėjosi, kodėl žmonės prisimena savo artimųjų ir draugų gimtadienius, bet pamiršta sekmadieniais ateiti į šventyklą. Naujasis dvasininkas tikinčiuosius ragino būti ir Dievo žodžio skelbėjais, ir vykdytojais.

Po pamokslų iškilmingų pamaldų dalyviams iš sakyklos buvo paskelbti Sinode priimti kanonai bei trumpai supažindinta su kitais Sinode priimtais nutarimais. Po pamaldų dvasininkai, Sinodo delegatai bei visi tikintieji fotografavosi atminčiai. Bažnyčios šventoriuje žmonės giesmėmis, gėlių puokštėmis, atminimo dovanėlėmis sveikino savo naująjį dvasininką N. Čijunską, kuratorių H. Lahayne'ą bei kun. S. Švambarienę – su 10 metų kunigystės sukaktimi.

Gražina Dągytė, *www.ref.lt*

AKTUALIJOS TRUMPAI

2013-uosius Lietuvos evangelikai reformatai pradėjo atgavę visus maldos namus: Vilniaus, Salamiesčio, Papilio reformatų bažnyčiose pamaldas laikė Lietuvos evangelikų reformatų Sinodo teisėtai paskirti dvasininkai.

Sausio 26 d. Biržuose įvykęs Konsistorijos posėdis priėmė sprendimą 2013 m. kovo 23 d. Vilniuje šaukti Neeilinį Sinodo susirinkimą, kuris išrinktų visiems šalies evangelikams reformatams atstovausiančią Lietuvos evangelikų reformatų vadovybę – Konsistoriją, generalinį superintendentą, santykiams su valstybe įsteigtų juridinių asmenų vadovus.

Vykdamas minėtą nutarimą, buvo viešai paskelbta apie parapijų sesijas – susirinkimus visose keturiolikoje Lietuvos evangelikų reformatų parapijų. Buvo renkama vietinė parapijų vadovybė (Parapijos seniūnų tarybos ar valdybos pirmininkas ir seniūnų taryba ar valdyba) penkerių metų kadencijai ir parapijų delegatai į nacionalinį Lietuvos evangelikų reformatų suvažiavimą – Lietuvos evangelikų reformatų Sinodą: neeilinį jo suvažiavimą 2013 m. kovo 23 dieną Vilniuje bei eilinį tų pačių metų birželio 22–24 dienomis Biržuose.

Vasario 16-ąją – Lietuvos valstybės atkūrimo dieną Vilniaus ev. reformatų parapija šventė itin iškilmingai – pamaldose už Tėvynę dalyvavo Krikščionių bendrijos *Tikėjimo žodis*, ortodoksų (stačiatikių) atstovai, europarlamentaras Vytautas Landsbergis su žmona, Krašto apsaugos ministerijos, Muitinės departamento atstovai, teisininkai, advokatai.

Vasario 19 d. pirmą kartą po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos evangelikų reformatų bažnytinių namų slenktį peržengė aukščiausio rango valstybės pareigūnas, tiesiogiai atsakingas už valstybės ir Bažnyčios santykius mūsų valstybėje, – teisingumo ministras Juozas Bernatonis. Jis susitiko su Biržų evangelikų reformatų parapijos dvasininkais, vyresniaisiais bei kitais aktyviais bendruomenės nariais. Istoriniai duomenys liudija, kad Lietuvos Respublikos aukščiausieji pareigūnai tik kelis kartus lankėsi Lietuvos evangelikų reformatų maldos namuose: Jų Ekscelencijos Lietuvos Respublikos Prezidentai Antanas

Smetona Biržuose 1927 m. bei Kazys Grinius – Klaipėdoje 1926 m.

Kovo 23 d. Vilniuje vykusiame neeiliniame Lietuvos evangelikų reformatų Sinode Bažnyčios generaliniu superintendentu trejiems metams perrinktas kun. T. Šernas, vicesuperintendentu – kun. R. Mikalauskas. Išrinkta nauja Konsistorija (Sinodo kolegija) iš 4 dvasininkų ir 4 vyresniųjų pasauliečių. Lietuvos evangelikų reformatų Konsistorijos (Sinodo kolegijos) prezidentu išrinktas kuratorius P. R. Puodžiūnas. Viceprezidento pareigose liko kun. R. Stankevičius (plačiau – str. *Išrinkta nauja Lietuvos reformatų Bažnyčios vadovybė*).

Konsistorijos nariais išrinkti dar 3 dvasininkai: kun. T. Šernas, kun. R. Mikalauskas, kun. T. Sakas ir 3 pasauliečiai: kurt. Danguolė Kairienė (Biržai), dr. Jonas Albertas Naktinis (Papilys) ir Nerijus Krikščiukas (Vilnius).

Evangelikų reformatų bendruomenę apsilankymu pagerbė kitų konfesijų – Romos katalikų, ortodoksų Bažnyčių atstovai, Pasaulio reformuotų Bažnyčių unijos (WCRC) Europos vadovų tarybos viceprezidentas kun. Ódoras Balžsas. Sinodą raštu sveikino Vokietijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos, Vengrijos, JAV lietuvių reformatų Sinodo kolegijos ir kitų kraštų reformatų Bažnyčių vadovai.

Gegužės mėn. Estijos Respublikos ambasadorius Lietuvoje Toomas Kukkas įteikė šios šalies valstybinį apdovanojimą generaliniam superintendentui kun. T. Šernui kaip Estijai nusipelnusiam Lietuvos piliečiui – gindamas Lietuvos nepriklausomybę, jis gynė ir Estijos laisvę. Nuopelnai Lietuvos nepriklausomybės įtvirtinimui suvokiami ir kaip nuopelnai Estijai.

Gegužės 29–30 d. Biržų evangelikų reformatų parapijos namuose įvyko Švedijos suvienytosios evangelikų Bažnyčios (angl. *United Evangelical Church of Sweden*, šved. *Equmeniakyrka*) ir Lietuvos ev. reformatų, taip pat Lietuvos jungtinės metodistų bei Lietuvos baptistų sąjungos Bažnyčių konsultacijos.

Birželio 22–23 d. Biržų evangelikų reformatų bažnyčioje vyko eilinis Lietuvos evangelikų reformatų Sinodas (plačiau – str. *Eilinis 2013 metų Lietuvos evangelikų reformatų Sinodas*).

Liepos 6-ąją – Valstybės dienos proga – Vilniaus ev. reformatų bažnyčioje vyko iškilmingos pamaldos, kurias laikė generalinis

superintendentas kun. T. Šernas, vicesuperintendentas kun. R. Mikalauskas ir parapijos klebonas kun. R. Stankevičius. Pamaldose dalyvavo tikėjimo sesės ir broliai iš Biržų bei Panevėžio parapijų, taip pat Vilniaus laisvųjų krikščionių Bažnyčios vyskupas Artūras Rulinskas, priminęs, kad liepos 6-oji yra įsimintina ir viso pasaulio protestantams – 1415 metais Konstancoje ant laužo sudegintas čekų reformatorius Janas Husas, prasidėjo husitų judėjimas – Reformacijos priešaušris.

Liepos 12 d. Juridinių asmenų registras, remdamasis Teisingumo ministerijos liepos 10 d. išvada, įregistravo Lietuvos evangelikų reformatų Neeiliniame Sinode 2013 m. kovo 23 d. Vilniuje ir anksčiau vykusiuose parapijų sesijose naujai išrinktus visų parapijų ir kitų šios Bažnyčios juridinių asmenų valdymo organus. Aukščiausiuoju Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčios dvasininku patvirtintas kun. T. Šernas.

Liepos 20–21 d. reformatai, Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugijos bei Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos pakviesti, keliavo po Karaliaučiaus kraštą Kristijono Donelaičio, Vydūno, Martyno Mažvydo, Liudviko Rėzos ir kitų Mažosios Lietuvos kultūros bei istorijos veikėjų gyventomis vietomis.

Karaliaučiaus kraštas. Prie paminklinio akmens, liudijančio, kad šioje vietoje buvusiame Lazdynėlių kaime, 1714 m. sausio 1 d. gimė lietuvių literatūros klasikas Kristijonas Donelaitis.

Liepos 24 d. į Vilniaus ev. reformatų bažnyčią sugrąžintas varpas, pagamintas 1739 m. Karaliaučiuje (plačiau – str. *Sugrąžintas istorinis varpas*).

Liepos 20–26 d. Nemunėlio Radviliškyje veikė reformatų vaikų vasaros stovykla tema *Nenugalimieji* (plačiau – str. *Prisiminus vasaros stovyklą*).

Rugpjūčio 1– 4 d. Nemunėlio Radviliškyje organizuota tradicinė šeimų stovykla tema *Aš esu vynmedžio šakelė* (plačiau – str. *Šeimų stovykla Nemunėlio Radviliškyje*).

Rugpjūčio 17–18 d. Lietuvos reformatai keliavo po Baltarusiją, po Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilis ir kitas istorines vietas, susitiko su Minsko evangelikais reformatais.

Rugsėjo 7 d. visos Lietuvos reformatai rinkosi tradicinėms pamaldoms ant Dubingių pilies kalno, kur prieš keletą šimtmečių stovėjo reformatų bažnyčia ir kur dabar jos kriptoje ilsisi 2009 m. perlaidoti Biržų–Dubingių šakos kunigaikščių Radvilų palaikai.

Lietuvos reformatai rinkosi tradicinėms pamaldoms ant Dubingių pilies kalno.

Lapkričio 5 d. Lietuvos mokslų akademijoje minint Reformacijos dieną vyko mokslininkų – doc. habil. dr. Ingės Lukšaitės ir prof. habil. dr. Dainoros Pociūtės–Abukevičienės disputas *Reformacija Lietuvoje: asmenybės, procesai, idėjos*.

Lapkričio 10 d. paminėtos 530-osios Martyno Liuterio, žmogaus,

gražinusio krikščioniją prie Evangelijos, gimimo metinės.

Lapkričio 30 d. Salamiesčio evangelikų reformatų bažnyčioje paminėtos parapijos 430 metų įkūrimo metinės (plačiau – str. *Salamiestis: praeities ir dabarties akistata*).

Gruodžio 7 d. Vilniuje šventinėmis pamaldomis paminėta pirmųjų pamaldų pagal reformatų liturgiją 460 metų sukaktis (plačiau – str. *Vilniaus parapijos jubiliejus*).

2013 metais vyko Konfirmacijos Vilniuje, Kaune, Biržuose. Taip pat Kapinių šventės Biržų, Papilio, Nemunėlio Radviliškio, Panevėžio, Švobiškio, Vilniaus kapinėse.

Pagal *www.ref.lt*, *Vilniaus parapijos žinias* parengė **Dalija Gudliauskienė**

Sugražintas istorinis varpas

Liepos 24-ąją į Vilniaus ev. reformatų bažnyčią sugrįžo istorinis varpas, skambėjęs čia kelis šimtus metų. Varpas rastas apie 1986 metus atliekant remontą šv. Kortynos bažnyčioje. Tuomet istorinė vertybė pateko Nacionalinio Dailės muziejaus žinion, kur iki šiol ir buvo saugoma. Ji parapijiečio Donato Balčiausko pastangomis sugrįžo į savo gimtuosius, Dievo, namus – depozito teisėmis perduota saugoti Vilniaus ev. reformatų parapijai neribotam laikui. Varpas pagamintas 1739 metais Karaliaučiuje. Tą liudija lotyniškas užrašas ant apatinės varpo dalies: *ME FUDIT GEORGIUS BERNHARDUS KINDER REGIOMONTI ANNO 1739*. Lietuvių kalba tai reiškia: *Mane išliejo Georgijus Bernardas Kinderis Karalių kalne (Karaliaučiuje) 1739 metais*. Varpas puoštas augaliniu ornamentu. Viršutinėje varpo dalyje yra lotyniškas užrašas: *Soli Deo Gloria* (Vienam Dievui Garbė).

Apie 150 kg sveriantį varpą į bažnyčią įnešė (iš kairės); Šarūnas Liekis, Alyvdas Verbickas, Donatas Balčiauskas ir Raimondas Natka.

Susitikimas Panevėžyje

Rugsėjo 11d. su svečiais iš Lipės krašto (Vokietija) susitiko Konsistorijos prezidentas ir Panevėžio ev. reformatų parapijos seniūnų valdybos pirmininkas krt. P. R. Puodžiūnas, seniūnai, revizijos komisijos nariai. Vokiečius lydėjo vicesuperintendentas kun. R. Mikalauskas ir Vokietijos Federacinės Respublikos garbės konsulas Klaipėdoje, Klaipėdos universiteto Evangeliškosios teologijos centro direktorius doc. dr. Arūnas Baublys.

Partnerystė su Lipės krašto bažnyčiomis mums labai reikšminga, nes Panevėžyje numatyta statyti ev. reformatų bažnyčią, kurios čia labai reikia, nes artimiausios ev. reformatų bažnyčios nuo miesto nutolusios 60- 65 km. Svečiai buvo supažindinti su būsimos bažnyčios projektu. Kun. R. Mikalauskas atsakė į svečių ir parapijiečių klausimus.

P. R. Puodžiūnas svečiams įteikė būsimos bažnyčios teritorijoje išaugintų obuolių. Vokiečių viešnagė buvo trumpa, tačiau visų širdyse paliko neišdildomus įspūdžius bei malonius prisiminimus. Džiaugiamės, kad būdami konfesinė mažuma Lietuvoje ir Panevėžyje, esame nepamiršti kitų tautų tikėjimo brolių ir sesių. Jaučiamės viena tauta Viešpatyje: *Kaip malonu ir kaip miela broliams gyventi vienybėje!* (133 psalmė).

Susitikimas vyko būsimos bažnyčios statybvietėje.

Palmyra Griciūnienė

BRASTOS BIBLIJAI IR HEIDELBERGO KATEKIZMUI - 450 METŲ

Heidelbergo katekizmas

Tai vienas iš tiksliausių Reformacijos laikų tikėjimo išpažinimų, po parašymo labai greitai paplitęs visame pasaulyje. Jis yra nepamainomas milijonų mokytojas, atlaikęs laiko išbandymus.

Heidelbergo katekizmas parašytas Vokietijoje, Heidelbergo mieste, Palatinato kurfiursto Frydricho III užsakymu, kad nutrauktų teologinius ginčus tarp Šveicarijos ir Vokietijos reformatorių. Manoma, kad pagrindinis jo autorius buvo iš Vroclavo kilęs Heidelbergo universiteto dogmatikos profesorius Zacharijas Ursinus – Melanchtono mokinys. Teksto pagrindu jis paėmė du savo paties parašytus katekizmus ir Rytų Fryzijoje bei Lietuvoje veikusio lenko reformatoriaus Jono Laskio *Emdeno katekizmą*.

1563 metais *Katekizmą* priėmė Heidelbergo Sinodas, o po metų, 1564-aisiais, Andrzejus Prazmowskiis jį išvertė į lenkų kalbą. 1567 metais *Katekizmą* išsivertė ir priėmė vengrų, 1571 m. – Nyderlandų reformatų Bažnyčios.

Pirmą karą *Heidelbergo katekizmas* lietuviškai išspausdintas 1893 m. Martyno Jankaus spaustuvėje Bitėnuose (Mažoji Lietuva). Į lietuvių kalbą jį išvertė generalinis superintendentas Albertas Konstantinas Močiulskis (1826–1887), didžiąją savo tarnystės dalį praleidęs Žemaitijos distrikto Biržų ir Papilio parapijose. Kadangi jis buvo lenkas ir netobulai mokėjo lietuviškai, jo vertimą peržiūrėjo ir sutvarkė Karaliaučiaus universiteto profesorius Adalbertas Bezenbergeris (1851–1922).

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą *Katekizmą evangelikų reformatų tikėjimo vaikams* buvo parengęs superintendentas Jonas Šepetys (1867–1941) – šis darbas išspausdintas 1910 m. Vilniuje. Tai laidai tarpukariu pasibaigus, kun. Adomas Šernas *Heidelbergo katekizmą* išvertė iš naujo. 1936 metais buvo išspausdintas tik sutrumpintas variantas pradžios mokyklų mokiniams, o visas Heidelbergo katekizmas išleistas 1943-iaisiais – jau karo metais.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir atsikūrus Lietuvos ev. reformatų Bažnyčiai bei atsiradus kvalifikuotų teologų, 2002 m. buvo išleistas *Heidelbergo katekizmas*, išverstas kun. Kęstučio Daugirdo, apribotas redaktorių komisijos, kurią, be minėto vertėjo, sudarė diakonas, dabar generalinis superintendentas kun. Tomas Šernas, superintendentas kun. Rimas Mikalauskas.

Šventiniai minėjimai Lietuvoje

Pasaulinės reformatų Bažnyčios unijos (WCRC) 2013 m. birželio generalinėje asamblėjoje kalbėta apie *Heidelbergo katekizmo* parašymo jubiliejaus minėjimus įvairiuose kraštuose. Teologo Zacharijo Ursino Heidelberge parengtas ir 1563 metais atspausdintas *Katekizmas* išsamiai aptartas ir 2013 m. rugsėjį Lietuvoje vykusiose Trijų Bažnyčių – Lenkijos, Vokietijos ir Lietuvos – konsultacijose.

Pirmąjį pranešimą skaitė Vokietijos reformatų sąjungos superintendentas kun. Ulrichas Barniskė, lyginęs *Katekizmą* su M. Liuterio *Mažuoju katekizmu*. Pranešėjas pabrėžė, kad *Katekizmą*, kaip svarbiausią konfesinę knygą, priėmė ne tik reformatai, presbiterionai, bet ir daugelis kitų protestantiškų Bažnyčių, greitai jis buvo išverstas į daugybę kalbų. Kun. U. Barniskė taip pat supažindino su Vengrijos ev. reformatų Bažnyčios išleistu *Heidelbergo katekizmu* penkiomis jų bažnyčiose vartojamomis kalbomis: vengrų, slovakių, rumunų, vokiečių, anglų. Pasidalijo patirtimi, kaip jie atskirus *Heidelbergo katekizmo* klausimus nagrinėjo pamaldose.

Lenkų reformatų Bažnyčios Sinodo bibliotekos darbuotojas, archyvaras Krzysztofą Bandoła-Skierskis dėstė apie politinę ir istorinę situaciją XVI a. 3–4 dešimtmečiais, kai Reformacijos idėjos pradėjo plisti Lenkijos ir Lietuvos karalystėje, valdomoje karaliaus Žygimanto Senojo, taip pat apie *Heidelbergo katekizmo* paplitimą, daugkartinius jo perspausdinimus tiek anais, tiek dabarties laikais.

Teologas Holgeris Lahaynė pranešime „Įstatymas, teisingumas ir *Heidelbergo katekizmas*“ priminė, kad pirmasis *Heidelbergo katekizmo* vertimas į lietuvių kalbą XIX a. buvo iš lenkų, o ne iš vokiečių kalbos. Tarpukariu buvo naudojamas kun. Adomo Šerno išverstas sutrumpintas

Heidelbergo katekizmo variantas, ir tik 2002 m. buvo išspausdintas kun. Kęstučio Daugirdo visos apimties jo vertimas iš vokiečių kalbos. Dabar rengiamas spaudai dar vienas, patobulintas, leidimas.

Minėjimai pasaulyje

Reformuotos Bažnyčios įvairiuose pasaulio regionuose pažymėjo 450-ąsias *Heidelbergo katekizmo* metines. Šis leidinys buvo ir Pasaulio reformuotų Bažnyčių unijos, vienijančios apie pusantro milijono reformatų Vokietijoje, generalinės asamblėjos, vykusios 2013 m. birželį, dėmesio centre. Savo įžanginėje kalboje ponja Petra Bosse-Huber, tada ėjusi Reino krašto evangeliškosios Bažnyčios viceprezidentės pareigas, pabrėžė, kad *Heidelbergo katekizmas* yra ne tik reformatų nuosavybė, jis aprašo naują gyvenimą Jėzuje Kristuje ne tik individualaus išgelbėjimo prasme, bet žvelgia į platesnę „visų Dievo sutvertųjų“ bendriją. Jungtinėse Amerikos Valstijose, pažymint metines, trys Bažnyčios – Krikščioniškoji Šiaurės Amerikos reformatų Bažnyčia (Christian Reformed Church in North America), Amerikos reformatų Bažnyčia (Reformed Church in America) ir JAV presbiterionų Bažnyčia (Presbyterian Church, U.S.A.), ėmėsi naujo *Heidelbergo katekizmo* vertimo. Pietų Afrikos Respublikoje, Stellenboscho universitete, buvo surengta tarptautinė konferencija apie šio dokumento ištakas XVI a. bei kontekstą, taip pat apie jo teologinę ir socialinę reikšmę, istorinį priėmimą bei šiandieninį aktualumą.

Parengė **Povilas Jašinskas**

***Brastos Biblijai* skirti renginiai**

2013 m. sukako 450 metų, kai kunigaikščio Mikalojaus Radvilos Juodojo spaustuvėje Lietuvos Brastoje buvo išleista *Biblija* lenkų kalba. Tai pirmasis *Šventasis Raštas*, išleistas bendruomenės šnekamąja kalba (XVI a. LDK diduomenė daugiausia kalbėjo lenkiškai).

Brastos Biblija buvo versta iš originalių graikų, hebrajų bei lotynų kalbų tekstų. Vertimą šešerius metus rengė vertėjų kolektyvas: Jonas Laskis, Grigorijus Oršakas, Petras Statorijus, Jonas Thenaudus, Jurgis Šomanas ir kt.

1563 m. buvo atspausdintas 500 egzempliorių tiražas, kainavęs kunigaikščiui 10 tūkst. auksinių.

Brastos, dar kitaip vadinama *Radvilų Biblija* yra laikoma tų laikų poligrafijos šedevru. Deja, originalių, su unikaliu titulinio lapu, puikiomis iliustracijomis egzempliorių pasaulyje išliko vos keli. Mums žinomas vienas egzempliorius yra saugomas Vrublevskių bibliotekoje su priklausymo Vilniaus Sinodo bibliotekai antspaudu, taip pat panašų, gerai išsilaikiusių egzempliorių turi Biržų „Sėlos“ muziejus.

Po Mikalojaus Radvilos Juodojo mirties didelėmis jėzuitų pastangomis visi jo vaikai buvo sugrąžinti katalikybėn. Didžiausiu Reformacijos priešu tapo vyriausiasis sūnus Kristupas Radvila Našlaitėlis, kuris ne tik uždarė spaustuvę Lietuvos Brastoje, sunaikino atspausdintus leidinius, bet ir ėmė supirkinėti bei viešai deginti tėvo išleistą *Bibliją*. Bandant išsaugoti šią reformatams brangią Knygų knygą, kad ją būtų sunkiau identifikuoti, buvo išplėšinėjamas titulinis lapas, kad *Biblija* nebūtų sudeginta pirmuosiuose Lietuvoje knygų laužuose.

2013 m. rugsėjį Lietuvoje vykusiose Trijų reformatų Bažnyčių – Lenkijos, Vokietijos, Lietuvos – konsultacijose antroji diena buvo skirta paminėti *Brastos (Radvilų) Biblijos* išleidimo 450 metų jubiliejui.

Paskaitą-diskusiją apie Reformaciją ir *Brastos Biblijos* atspausdinimo aplinkybes *Biblijos* išleidimo jubiliejui skirtame renginyje Vilniaus universitete Trijų reformatų Bažnyčių konsultacijų dalyviai išgirdo iš prof. Alfredo Bumblausko.

Profesorius įtaigiai, pasitelkdamas visą savo žavesį, pasakojo apie tų metų istorinę ir politinę situaciją Lenkijos karalystėje – Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, priminė politikų ir istorikų amnezijas ir išaiškino, kad XVI a. viduryje *Brastos Biblija* negalėjo būti išspausdinta nei rusėniškai, nei lietuviškai, o tik lenkiškai. Profesorius paskaitoje negailėjo gerų žodžių kunigaikščiui Mikalojui Radvilai Juodajam, kuris Lietuvos Brastoje specialiai konfesinei literatūrai leisti įkūrė spaustuve, pasamdė grupę išsimokslinusių vyrų – vertėjų, skyrė didžiulius pinigus prabangiam leidiniui išleisti. Dr. D. Pociūtės žodžiais, tai buvo sąmoningiausias Lietuvos pilietis, kuris pats kūrė laiškus reformatoriui Jonui Kalvinui, diskutavo su juo, įrodinėjo, kokia turėtų būti Bažnyčia, parašė *Tikėjimo išpažinimą*.

Spalio 12 d. Biržų krašto muziejuje *Sėla* įvyko šios Knygų knygos jubiliejui paminėti skirtas renginys *Skirtingai vieningi*. LERB vicesuperintendentas kun. Rimas Mikalauskas, pranešime *Brastos Biblijos fenomenas* plačiai apžvelgęs istorines aplinkybes, pabrėžė *Brastos Biblijos* išskirtinumą.

Renginyje, be reformatų kunigo R. Mikalausko, dalyvavo ir kitų Biržų krašto religinių konfesijų kunigai ir pastoriai: katalikų – Dalius Tubys, evangelikų liuteronų – Juozas Mišeikis, evangelinio tikėjimo krikščionių sekmininkų – Linas Šnaras, jungtinės metodistų – Raimondas Piečia bei gausus būrys tikinčiųjų.

Vakaro muzikinėje dalyje evangelikų reformatų bažnyčios choras *SOLI DEO GLORIA*, vadovaujamas Jūratės Duderienės, atliko Reformacijos himną *Tvirčiausia Apsaugos pilis* (parašytas 1530 m.) bei Paulo Gerhardo 1653 m. sukurtą giesmę *Visa širdim aš vis linksmai...* Sekmininkų bažnyčios tikintieji pagiedojo keletą giesmių iš Onos Viederienės 1920–1957 m. surašyto giesmynėlio, metodistų bažnyčios atstovai pagrojo muzikinėmis lazdelėmis, katalikų Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios choras, vadovaujamas Viktorijos Morkūnienės, atliko grigališkojo giedojimo ir gegužinių pamaldų giesmių. Pabaigoje Pabiržės folkloro ansamblis „Žemyna“ parodė muziejininės Snieguolės Kubiliūtės režisuotą spektaklį „Palaidūnas“ (pagal kunigų Broniaus Šlapelio ir Edmundo Rinkevičiaus bibline tematika sukurtą pjesę).

Minėjimas Vilniuje

2013 m. rudenį Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje buvo atidaryta paroda, skirta *Brastos Biblijos* išleidimo 450-osioms metinėms. Renginyje dalyvavo kultūros istorikė habil. dr. Ingė Lukšaitė, kalbininkė dr. Gina Kavaliūnaitė–Holvoet, menotyrininkė dr. Jolita Liškevičienė, svečiai iš Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso bibliotekos, gausus miestelėnų būrys. Parodą kuravo Daiva Narbutienė.

Renginys pradėtas Reformacijos himnu *Tvirčiausia apsaugos pilis*, kurį sugiedojo Austėja Nakienė ir Janina Pamarnackienė.

Kultūros istorikė habil. dr. I. Lukšaitė, kalbėdama apie *Brastos Bibliją*, sakė, kad *ši knyga yra daugiausiai procesų pradžių žymintis leidinys. Kunigaiškis Mikalojus Radvila Juodasis sugebėjo sutelkti specialistus, kurie išvertė Bibliją į lenkų kalbą ir išleido šį poligrafijos šedevrą. Vargu, ar šiandien kas galėtų mesti tokias dideles išlaidas kokiai nors knygai. O XVI amžiuje taip galėjo būti. Specialistams Radvila Juodasis sudarė tinkamas sąlygas darbui, tad jie galėjo per įmanomai trumpiausią laiką kokybiškai atlikti savo darbą – išversti Brastos Bibliją.*

Mokslininkė taip pat pabrėžė, kad tuomet naujai atsirandanti ev. reformatų bendruomenė buvo telkiama per spausdintą Dievo Žodį – *Bibliją*.

Ji reformatų santykį su šiuo leidiniu nusakė prieš kurį laiką matytu vaizdu: *Pasvalio rajone, Švobiškyje, yra maža, kukli, mūrinė ev. reformatų bažnyčia. Pro šios šventovės langus sklindantys saulės spinduliai susipina su ant Dievo stalo padėtos Brastos Biblijos puslapiais... Ir tai neįmanoma nusakyti žodžiais. Tai reikia pajauti... Tas gilus jausmas spausdintam Dievo Žodžiui nepranyko amžių tyruose, jo nesunaikino karai, marai, badas. Tai išliko ir lieka žmonių širdyse...*

Kalbininkė dr. G. Kavaliūnaitė–Holvoet apžvelgė *Brastos Biblijos* pagrindinius vertimo aspektus (plačiau – str. *Brastos Biblijai – 450*).

Menotyrininkė dr. J. Liškevičienė susirinkusiuosius supažindino su *Brastos Biblijos* antraštinio lapo menine verte.

Parodoje dalyvavę svečiai iš Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinės mokslinės Jakubo Kolaso bibliotekos kartu su Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos atstovais pademonstravo bendrą projektą – kompaktinę plokštelę *Brastos Biblija: 450-osioms išleidimo metinėms* (rusų k.).

Parodos kuratorė knygotyrininkė dr. D. Narbutienė supažindino su parodos svarba ir reikšme šiandienos žmogui.

Šiandien yra išlikę nemažai šios Knygų knygos egzempliorių, tačiau nedaugelis iš jų yra geros būklės. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomi penki egzemplioriai, iš jų tik vienas yra beveik tobulas – trūksta vieno lapo pratarmėje ir vieno pabaigoje. Šis egzempliorius Bibliotekai atiteko 1941 m. perėmus Vilniaus evangelikų reformatų Sinodo bibliotekos archyvą ir knygų rinkinius.

Viktorija Liauškaitė

Brastos Biblijai – 450

Gina Kavaliūnaitė-Holvoet

2013 metais minėjome svarbiausio Mikalojaus Radvilos Juodojo Lietuvos Brastose 1553 m. įkurtos spaustuvės leidinio – *Radvilų* arba *Brastos Biblijos* 450 metų jubiliejų. Tai pirmoji visa protestantiška *Biblija*, išspausdinta Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK). Nuo katalikiškų *Šventojo Rašto* leidimų ją skyrė pasirinkti vertimo šaltiniai – atsisakyta remtis Vulgata ir jau knygos antraštėje nurodyta, kad versta iš originalo – hebrajų ir graikų kalbų. Protestantišką leidinio dvasią skleidė ir pagal Lucaso Cranacho vyresniojo paveikslą *Nuopolis ir išganymas* prototipą sukurta antraštinio knygos puslapio iliustracija. Tai Cranacho mokinio Erhardo Altdorferio darbo, išspausdinto 1533 m. Liubeke išleistoje *Liuterio Biblijoje*, kopija.

Išleidimo aplinkybės, rėmėjai

Sparčiai plečiantis ir stiprėjant reformacijai LDK, radosi būtinybė parengti protestantišką *Šventąjį Raštą* vietos gyventojų šnekamąja kalba. Prie *Brastos Biblijos* vertimo keletą metų dirbo visas būrys protestantų teologų, kalbininkų ir redaktorių. *Biblijos* vertėjai buvo glaudžiai susiję su 1551 m. įkurta Pinčuvo kalvinistų gimnazija. Čia ir gimė *Biblijos* vertimo sumanymas, o jo autorius veikiausiai buvo vienas iš gimnazijos rektorių Grzegorz Orszak. Gimnazijos dėstytojais palaikė ryšius su Jonu Kalvinu – Ženevos dvasinio ir teologinio gyvenimo lyderiu.

Apie autorę: Gina Kavaliūnaitė-Holvoet - Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja. 2003 m. apgynė hum. m. disertaciją *Samuelio Boguslavo Chylinskio Naujojo Testamento vertimo santykis su originalais*, paskelbė publikacijų iš lietuvių kalbos istorijos. 2008 m. pradėjo leisti knygų seriją, skirtą Chylinskio Biblijai. Pirmajame tome *Chylinskio Biblijos Senasis Testamentas*, 2015 m. numato išleisti II tomą (*Naujasis Testamentas*) ir III tomą (*Chylinskio Biblijos istorijos šaltiniai*). Rengiamame IV tome – *Chylinskio Biblijos*

istorijos šaltinių tyrimai. Tarptautinės kalbotyros vasaros mokyklos *Academia Grammaticorum Salensis* rengėja. Ištekėjusi, augina dvi dukteris.

Brastos Biblijos rengimo eigą iš tolo sekė ir morališkai palaikė pats Kalvinas, kurio du mokiniai prancūzai – Petrus Statorius (Piotr Stojęński) ir Janas Thénauzas – buvo Pinčuvo gimnazijos mokytojai ir *Brastos Biblijos* vertėjai. (Statorius ne tik prisidėjo prie *Brastos Biblijos* vertimo, bet vėliau parašė ir 1568 m. Krokuvėje išleido pirmą lenkų kalbos gramatiką *Polonicae grammatices institutio*). Ženeva XVI a. viduryje buvo protestantiškos literatūros, visų pirma *Biblijos* ir katekizmų rengimo bei leidybos centras: vienas po kito čia išversti ir išspausdinti *Biblijos* leidimai nacionalinėmis kalbomis: angliška *Ženevos Biblija* (1560), prancūziška *Roberto Pierre'o Olivétano Biblija* (1535 ir 1555), Sebastiano Castellio protestantiški *Biblijos* vertimai į lotynų (1551) ir prancūzų (1555) kalbas bei kiti.

Susirašinėdamas su psalmių bei *Naujojo Testamento* vertėju į olandų kalbą Janu Utenhove – olandų bažnyčios Londone lyderiu, artimai bendradarbiavusiu su Janu Łaskiu – Kalvinas lietė ir *Biblijos* vertimo metodo klausimus. Mikalojus Radvila Juodasis palaikė ryšius su Europos reformacijos centrais ir žymiausiais teologais – Jonu Kalvinu, Heinrichu Bullingeriu, Théodoru Beza ir kitais. Per Radvilos Juodojo ryšius su Kalvinu, per Kalvino mokinius ir kolegas, dirbusius Pinčuvo gimnazijoje ir prisidėjusius prie *Biblijos* vertimo, LDK sklido naujausios protestantų gyvenimo idėjos ir patirtys.

1556 m. balandžio 15 d. Pinčuvo gimnazijos rektorius Francesco Lismanino laiške Kalvinui prašė atsiųsti į Pinčuvą Kalvino mokinį Petrą Statorijų, kuris gimnazijoje pradėjo dėstyti 1556 m. rudenį. Po metų į LDK sugrįžęs Janas Łaskis ėmėsi Orszako sumanymo įgyvendinimo ir netrukus evangelikų reformatų sinode Vlodzislave inicijavo komisijos, kuri turėjo pasirūpinti visos evangeliškos *Biblijos* lenkų kalba leidimu, sudarymą. 1559 m. sinodas Pinčuve šios *Biblijos* vertimo organizatoriais ir vertėjais paskyrė Janą Łaskį, Pinčuvo gimnazijos rektorių Grzegorzą Orszaką, iš Prancūzijos atvykusį Petrą Statorijų. Šiek tiek vėliau prie jų prisijungė Janas Thénauz. Janas Łaskis, pirmasis olandų bažnyčios Londone (*Austin Friars*) superintendentas ir bažnytinės organizacijos

kūrėjas parsivežė ne tik bažnyčios kūrimo ir bendruomenės veiklos organizavimo, bet ir *Šventojo Rašto* studijavimo bei vertimo patirtį, kurią jis įgijo bendradarbiaudamas su Utenhove, *Naujojo Testamento* vertėju į olandų kalbą. *Šventojo Rašto* vertimo sumanymą palaikė ir skatino Pinčuvo savininkas ponas Mikołaj Oleśnicki. Pačius vertimo darbus organizavo Pinčuvo gimnazijos rektorius Grzegorz Orszak, pirmosios lenkiškos postilės autorius (*Postylla polska domowa*, Karaliaučius, 1556, išspausdinta Jano Seklucijano spaustuvėje).

Per porą metų buvo išverstos pirmosios *Šventojo Rašto* knygos – *Mozės penkiaknygė* – *Brastos Biblijos* vertėjai įsitraukė į polemiką dėl požiūrio į Šventąją Trejybę. Po Michaelio Servetuso, nepripažinusio Šv. Trejybės, egzekucijos, 1553 m. spalį tarp Kalvino bendražygių kilo audringa diskusija, kuri netrukus pasiekė ir kitus kalvinizmo centrus. Apkaltintas pernelyg artimais ryšiais su antitrinitoriumi, Pinčuvo kalvinistų bažnyčios vadovu, Franciszeku Stankaru, iš kolektyvo pasitraukė buvęs darbų organizatorius Grzegorz Orszak, o vertėjai ėmėsi taisyti ir perrašinėti kai kurias *Biblijos* vietas. Šie ginčai trukdė *Biblijos* vertimo sumanymui ir darbai ėmė strigti.

Padėtį išgelbėjo Lietuvos kunigaikštis Mikalojus Radvila Juodasis, Lietuvos didysis etmonas, Vilniaus vaivada, Olykos ir Nesvyžiaus kunigaikštis Mikalojus Radvila Juodasis, po Ąaskio mirties ėmėsis aktyviai globoti *Brastos Biblijos* rengimo darbus ir paskyręs jiems 3000 auksinų. 1560 m. Pinčuvo sinodas į vertėjų kolektyvą įtraukė Jerzį Szymoną, Jakóbą Lubelczyką ir dar keletą vertėjų, tarp kurių

S. MATTH.ÆV.S.	S. Matthæus.	S. Matthæus.
<p>CAP. II.</p> <p>4. Et congregati omnes principes sacerdotum et Scribæ populi, congregati sunt ad eum in Civitate nazareth.</p> <p>5. At illi dixerunt ei, in Beth lehem hodie. Sic enim scriptum est per prophetas.</p> <p>6. Erit Beth lehem terra leuda, nequaquam minoris es in principibus leuda: ex te enim exiit datus qui regat populum meum israel.</p> <p>7. Tunc Herodes clam vocavit Magos, diligenter dicitur ab eis tempus stelle que apparuit eis.</p>	<p>Das II. Capitel.</p> <p>4. Und liesz versamen alle Holschreifer und Schriffthalter unter dem Volk: und erwiehlt sich einen man wo Christus soll geborn werden.</p> <p>5. Und sie sagten ihm: Du Verbeschem im Jüdischen Lande: Denn also steht beschriben durch den Propheten:</p> <p>6. Du du Verbeschem im Jüdischen Lande: dich mit e nichter die sternen vater dem Königin Juda: denn auch dir sol mir kome der Herrsch: der über mein Volk Israel ein HERZOG sey.</p> <p>7. Da berief Herodes die Weisen heimlich: vund erkert mit sich von inen: wann der Stern erschinen were.</p>	<p>Capitulum II.</p> <p>4. Et congregati omnes principes sacerdotum et Scribæ populi congregati sunt ad eum in Civitate nazareth.</p> <p>5. At illi dixerunt ei: in Beth lehem hodie: Sic enim scriptum est per prophetas:</p> <p>6. Erit Beth lehem terra leuda: nequaquam minoris es in principibus leuda: ex te enim exiit datus qui regat populum meum israel.</p> <p>7. Tunc Herodes clam vocavit Magos: diligenter dicitur ab eis tempus stelle que apparuit eis.</p>

Hutter, Elias, Sanctus Matthæus, Syriacè, Ebraicè, Graecè, Latinè, Germanicè, Bohemicè, Italicè, Hispanicè, Gallicè, Anglicè, Danicè, Polinicè dispositione & Adornatione Eliae Hutteri Germani, Noribergae, MDXCIX.

minimi Marcin Krowicki, Grzegorz Paweł iš Bżezinos, Szymon Źak ir Andrzej Trzycieski. Trzycieskį, gerą hebrajų ir graikų kalbų specialistą į Pinčuvą išsiuntė pats Kalvinas, kad jis perimtų iš Orszako vadovavimą darbams. Trzycieski rūpinosi vertimu bei redagavimu iki pat rankraščio atidavimo į spaustuvę. Įvairiautis vertėjų būrys darbą baigė per trejus metus ir 1652 m. rankraštį perdavė į spaustuvę.

1653 m. rugėsio 4 d. Lietuvos Brastoje išspausdinta įspūdinga folio formato knyga su Radvilos Juodojo dedikacija karaliui Źygimantui Augustui. Spaustuvininko vardas joje nenurodytas. Vienuose šaltiniuose teigiama, kad knygą išleido Radvilos spaustuvininkas Bernard Wojewódka, kituose – po Wojewódkos mirties spaustuvei vadovavęs Stanislovas Murmelijus, trečiuose nurodoma, jog spaudai leidinį rengė Cyprijonas Bazylika, vadovavęs spaustuvei arba dirbęs joje korektoriumi iki pat Radvilos mirties 1566 m. Veikiausiai galima manyti, kad spausdino du skirtingi spaustuvininkai, nes pagal antraštinio puslapio raizinio skirtumus skiriami du spaudos variantai, tačiau reikia atminti, kad Wojewódka nuskendo gerokai prieš *Brastos Biblijos* išleidimą ir prie jos rengimo spaudai negalėjo prisidėti. Leidinį puošia įspūdingos iliustracijos antraštiniame puslapyje ir *Senajame Testamente*, knygai išrinktas geras popierius. Spausdinta stambiu gotikiniu šriftu, komentarai ir paaiškinimai – smulkesnėmis raidėmis parašėse ir puslapio apačioje.

Vertimo šaltinis

Knygos antraštėje nurodyta, kad *Biblija* tiksliai ir nuosekliai išversta iš hebrajų ir graikų kalbų. Pratarmėje patikslinta, jog remtasi ir vertimais į lotynų bei nacionalines kalbas, kuriuos rengdami jų autoriai atliko daug paieškų.

Tuo metu, kai buvo rengiamas *Brastos Biblijos* vertimas, Londone ir Źenevoje kalvinistai pradėjo kelti mintį, kad protestantiškas *Biblijos* vertimas turi būti verčiamas pažodžiui, kuo artimiau laikantis originalo kalbų, Liuterio vertimą jie skelbė nepakankamai patikimu. *Brastos Biblijos* vertimo lyginimas su *Šventojo Rašto* originalais ir vertimais į kitas kalbas rodo, kad arba naudotų vertimų į kitas kalbas įtaka buvo labai didelė, arba vertėjai nepaisė tuo metu kalvinistų bendruomenėje

besiformavusio reikalavimo verčiant *Šventąjį Raštą* itin artimai laikytis šaltinio kalbos. Szymon Budny, pradėjęs vertimą kritikuoti dar jam nepatekus į spaudą, tvirtino, kad tai arba vertimas iš *Vulgatos*, arba iš kitų to meto protestantiškų vertimų į lotynų kalbą, pvz., Roberto Estienne'o 1556 m. išleisto *Šventojo Rašto* lotynų kalba su pastabomis (ST vertė Santes Pagninus, NT – Theodore Beza). Janina Czerniatowicz nustatė, kad *Brastos Biblijos* Apokrifai versti iš Pierre'o Roberto Olivétano prancūziško vertimo (pirmas leidimas su Kalvino pratarne 1535), kuriam didžiulę įtaką turėjo Jacques'o Lefčvre'o katalikiškas vertimas į prancūzų kalbą (1530). Buvo parengtos ir išleistos bent kelios peržiūrėtos ir pataisytos Olivétano vertimo versijos: 1546 m. išėjo Kalvino peržiūrėtas leidimas, o 1553 m. pataisytą variantą išspausdino garsus spaustuvininkas Robert Estienne. Estienne'o leidime buvo pirmą kartą sunumeruotos *Biblijos* eilutės. Versetai pažymėti numeriais taip pat ir *Brastos Biblijoje*, todėl manoma, kad *Brastos Biblijos* vertėjai rėmėsi būtent 1553 m. leidimu. Irena Kwilecka, rašydama apie *Brastos Biblijos* prancūzišką šaltinį, nutyli vertėją, nurodydama tik spaustuvininko Estienne'o pavardę – tokiu būdu skaitytojas gali būti suklaidintas, nes šioje spaustuvėje dienos šviesą išvydo ne vienas *Šventojo Rašto* leidimas (graikiškas NT, protestantiškas NT vertimas į lotynų kalbą, hebrajiška *Biblija*, netgi keletas *Vulgatos* leidimų ir kt.).

Brastos Biblijos vertėjai nesilaikė reikalavimo kuo pažodiškiau laikytis originalo, o stengėsi žmonėms suprantama sklandžia lenkų kalba perteikti *Šventojo Rašto* mintį. Pagal pasirinktą vertimo metodą *Brastos Biblijos* autorių darbas yra labai artimas Martyno Liuterio paskelbtiems vertimo principams, išdėstytiems jo *Laiške apie vertimą* (*Sendbrief vom Dolmetschen*). Pažodinio vertimo metodo laikėsi evangelikų reformatų (olandiškos *Generalinių Luomų Biblijos*, angliškos *Karaliaus Jokūbo Biblijos*, *Gdansko Biblijos*, *Chylinskio Biblijos* ir kiti) vertėjai stengdavosi išlaikyti vertime tas hebrajiško originalo konstrukcijas, kurias leido išsaugoti vertimo kalba. Pavyzdžiui, pažodinio vertimo *Biblijose* pakartojimuose būna perimtas kartu su linksniuojamu žodžiu einantis įvardis: Kun 16,21 įvardis *visas, wszystkie* pasikartoja *Gdansko Biblijoje* ir *Chylinskio Biblijoje*, o *Brastos Biblijoje* jis pavartojamas vieną kartą ir siejamas su visais sakinio daiktavardžiais:

GdB wyznawać będzie nad nim wszystkie nieprawości synów Izraelskich, i *wszystkie* przestępstwa ich ze *wszystkiemi* grzechami ich;

ChB ir ižpažyns and jo *wisas* neteysibes wayku Izraelaus, ir *wisus* ju peržėgimus, pagal *wisu* ju grieku;

BraB *wyznawać* będzie nad niem *wszytki* złości, przestępstwa i grzechy synów Izraelskich.

Protestantiškų, *Bibliją* vertėjai, laikęsi pažodiško tikslumo, savo vertimuose išlaikydavo hebrajiško originalo žodį *pānīm* ‘veidas’, kai būdavo metaforiškai kalbama apie poziciją žmogaus atžvilgiu. Laisvesniuose vertimuose šis žodis dažnai praleidžiamas. Pateiktame pavyzdyje iš Gen 32,20 matome, kad itin kruopščiai pažodiškumo siekęs Samuelis Boguslavas Chylinskis žodį *veidas* paliko dviejose vietose, *Gdansko Biblijos* vertėjas Danielis Mikołajewskis žodį *oblicze* praleidžia prieš antrąjį įvardį, o *Brastos Biblijoje* verčiant ši vieta išversta laisvu aprašomuoju būdu:

ChB numaldysiu *weyda* jo ta dowana, kuriy eyna pirm *weyda* mano

GdB Ublągam *oblicze* jego upominkiem, który idzie przede mną,

BraB Ublągam go upominki, które ślę przed sobą

Iš hebrajiško originalo į nacionalines kalbas atėjo pasakymas „rasti malonę kieno nors akyse“. Vėlesnių kalvinistinių Biblijos vertimų autoriai daugeliu atvejų juos išlaikė, o *Brastos Biblijoje* ši vieta verčiama laisviau:

GdB *przed którego oczyma łaskę znajdę*

ChB *kuro akise rasiu malonę*

BraB *który by mi z łaską dopuścić*

Eilutė po eilutės lyginant *Brastos Biblijos* tekstą su kitomis protestantiškomis versijomis, *Brastos Biblijos* vertėjų kalbos sklandumo ir išraiškiningumo siekis tampa akivaizdus. Leidinio pratarmėje yra

pabrėžta, kad ši *Biblija* turėtų sudaryti protestantiškos edukacinės programos pamatą ir buvo sąmoningai siekiama kalbos stilingumo, įtaigumo bei skambumo, iškilus dilemai, šiam tikslui buvo aukojama pažodinė ištikimybė originalui. Šiuo požiūriu *Brastos Biblija* neturi lygių, ji buvo skaitoma ne tik protestantų Bažnyčiose, bet ir namuose. Varšuvos universiteto profesorius Rafał Andrzej Leszczyński *Brastos Biblijos* jubiliejui skirtoje konferencijoje Poznanėje tvirtino, kad kalbos turtingumu ir stilistinių priemonių gausa *Brastos Biblija* pranoksta net Lenkijoje geriau žinomą katalikišką *Wujeko Biblijos* vertimą.

Pakartotiniai leidimai. Žinomi egzemplioriai

Brastos Biblija buvo išspausdinta gana dideliu tiražu: skirtinguose šaltiniuose nurodoma, kad dienos šviesą išvydo nuo 300 iki 500 egzempliorių. Nors vertimas netrukus po pasirodymo sulaukė nemenkos kritikos tiek iš pačių protestantų (Szymon Budny), tiek iš katalikų pusės, evangelikų reformatų bendruomenė ir Lietuvoje, ir Lenkijoje prie jo labai prisirišo ir vertino. Dar XVI a. buvo pakartotinai išleistas *Brastos Biblijos Naujasis Testamentas* arba jo dalys: *Naujasis Testamentas* 1563 ir 1568 m. išleistas Nesvyžiuje, 1580 ir 1593 m. Vilniuje (pagal Kwilewskos nuorodą 1580 m. leidimas išėjo Loske), 1585 m. *Evangelijos* ir *Apaštalų darbai* išspausdinti Torunėje, o 1564 m. Brastoje dar kartą išspausdintas *Brastos Biblijos Psalmynas Księgi Psalmów albo Pieśni Dawidowych*. 1599 m. *Brastos Biblijos Naujasis Testamentas* buvo išspausdintas ir Elijo Hutterio dvylikos kalbų poliglote (1599, Niurnbergas). 2001 m. naujas *Brastos Biblijos* leidimas išėjo serijoje *Biblia Slavica*. 2013 m. *Brastos Biblijos* faksimilę kompaktinėje plokštelėje pagal bendrą projektą išleido Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Centrinė mokslinė Jakubo Kolaso bei Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos. *Brastos Biblija* turėjo nemažą įtaką vėlesniems vertimams į lenkų kalbą – Vilniaus (vėliau Liublino) evangelikų reformatų bažnyčios ministras Marcin Czechowicz, rengdamas savo *Naujojo Testamento* versiją į lenkų kalbą, išleista 1557 m. Krokuvoje, daugelyje vietų pakartojo *Brastos Biblijos* vertėjų formuluotes. Į *Brastos Bibliją* buvo atsivėlgama rengiant vėliau tapusius svarbiausiais lenkų protestantų ir netgi katalikų *Šventojo Rašto* vertimus – *Gdansko* ir *Wujeko Biblijas*.

Kontreformacijos metais *Radvilų Biblijai* teko atlaikyti sunkius išbandymus: atsivertęs į katalikybę Mikalojaus Radvilos Juodojo sūnus Kristupas Radvila Našlaitėlis nupirko dalį leidinio tiražo ir viešai jį degino. Šio *Šventojo Rašto* naikinimui jis išleido beveik dvigubai daugiau nei jo tėvas rengimui bei spausdinimui – 5000 auksinų. Bandydami knygą išsaugoti, žmonės ją slėpė, dažnai tikėdamiesi, kad nebus atpažinta, išplėsdavo iš jos antraštinį puslapį. Dėl to dauguma išlikusių egzempliorių yra defektiniai, o *Brastos Biblija* su titulinio puslapio – tikra retenybė.

Skirtinguose šaltiniuose pateikiami nevienodi duomenys apie išlikusius šios knygos egzempliorius: nuo 20 iki 90. Rengiant šią publikaciją pavyko rasti duomenų apie šiuos egzempliorius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių Bibliotekoje yra 5 egzemplioriai, vienas su antraštiniu lapu. Vilniaus universiteto bibliotekoje – 4 defektiniai egzemplioriai, be antraštinio lapo, Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje – 2 egzemplioriai, Biržų krašto muziejuje 2, Šlapelių muziejuje 1 ir 1 egzempliorius Biržų evangelikų reformatų bažnyčioje. Baltarusijoje Jakubo Kolaso bibliotekoje yra šio leidinio egzempliorius. *Brastos Bibliją* turi šios bibliotekos Lenkijoje: Nacionalinė biblioteka Varšuvoje, Varšuvos universiteto biblioteka, Centrinis senųjų aktų archyvas (AGAD), Krokuvos Jogailaičių universiteto biblioteka, Lenkijos mokslų akademijos Kurniko biblioteka, Poznanės universiteto biblioteka, Raczynskių biblioteka, Veliunio krašto muziejus, Palenkės muziejus Baltstogėje, Zielona Guros universiteto biblioteka, Ossolineum Vroclave, Žešuvos vaivadijos ir miesto biblioteka. *Brastos Biblijos* egzempliorius yra ir Rusijos nacionalinėje bibliotekoje Peterburge. Taip pat *Brastos Bibliją* galima rasti kai kurių bažnyčių ir privačiose bibliotekose.

Prancūzijoje po vieną *Brastos Biblijos* egzempliorių turi Nacionalinė biblioteka ir Lenkų biblioteka Paryžiuje. Irena Kwilecka knygoje apie senuosius lenkiškus *Biblijos* vertimus pasakoja, kaip gavus žinią apie viename Paryžiaus antikvariate parduodamą *Brastos Biblijos* egzempliorių, bandė jo ieškoti, bet pavėlavo ir nespėjo pavartyti: knygą buvo ką tik nupirkusi lenkų kilmės amerikietė. Už geros būklės *Brastos Biblijos* originalą ji nepagailėjo 40 000 dolerių.

Parankinė evangelikų reformatų bažnyčios knyga savo vertės neprarado iki šių dienų, ji branginama kaip priklausymo evangelikų reformatų bendruomenei ženklas ir kaip relikvija.

Literatūra:

Janina Czerniatowicz, *Niektóre problemy naukowe grecoystiki w pracach biblistów polskich XVI i XVII w.*, Wrocław, 1969.

David Frick, *Polish Sacred Philology in the Reformation and the Counter Reformation. Chapters in the History of the Controversies (1551-1632)*. University of California Publications. Modern Philology. Vol. 123, 1989.

Maria Kossowska, *Biblia w języku polskim, t. I-II*, Poznań, 1968–1969.

Irena Kwilecka, *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii*, Poznań, 2003.

Ingė Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje. XVI a. trečias dešimtmetis–XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999.

Rothe, Hans, Scholz, Friedrich et al. (eds.) *Biblia Slavica, Serie 2: Polnische Bibeln, Breste Bibel 1563*, Bd. 1-2, Padeborn [et. al.]: Ferdinand Schoeningh, 2001.

Senujų *Biblijų* leidimai saugomi Vrublevskių bibliotekoje.

Teisė, teisingumas ir *Heidelbergo katekizmas*

Holgeris Lahayne'as

Ar nuodėmingas žmogus turi koki nors išsigelbėjimą? Kaip Dievas žmogaus išgelbėjimą įgyvendina? Kaip išganymas pasiekia žmogų? Tai pagrindiniai krikščioniškojo tikėjimo klausimai. Tai klausimai apie tai, kaip tampama krikščioniu. Pagaliau tai ir tie klausimai, į kuriuos tikimasi ir laukiama aiškių bei tiesių atsakymų. Tačiau šiandieninė teologija išgyvena rimtą teisės suvokimo krizę ir pati yra smarkiai susipainiojusi pagrindinėse išganymo mokslo sąvokose. Tad čia aptarsime vieną šios krizės pavyzdį bei išeitį, kurią rodo Heidelbergo katekizmas.

Susitaikymas vietoj teisingumo?

Interneto svetainėje www.jesus.de paskyroje „Geheimnisse des Glaubens“ (Tikėjimo paslaptys) keletu žingsnių netikintiesiems aiškinama krikščionybės esmė. Žingsnyje pavadinimu „Gott ist ungerecht – und das ist gut so“ (Dievas neteisingas – ir tai gerai) akcentuojama, neva atpildas esąs vien mūsų, žmonių, veikimo bruožas, o Dievas elgiasi kitaip. Toliau rašoma:

Kai vietoj to, Dievas išklauso mūsų atgailaujančią širdį, kai atleidžia mums mūsų kaltę..., tai iš esmės jis elgiasi neteisingai – tačiau išganančiai! Dievas ne atlygina nuodėmę, o sudaro taiką. Tik atleidimas gali sustabdyti laisvės, kaltės ir teisingumo užburtą ratą. Dėl to Paulius sako: žmonės Dievo teisingumą laiko nelogišku. Dievo teisingumas nėra juridinis. Veikiantis ne vardan interesų tenkinimo, akis už akį, dantis už dantį. Dievo teisingumas perkerta jėgos ir pasipriešinimo spiralę, ir sukuria taiką.

Apie autorių: Lietuvos evangelikų reformatų Sinodo kuratorius, Evangelinio Biblijos instituto (EBI) dėstytojas, Lietuvos krikščionių studentų bendrijos (LKSB) tarybos pirmininkas.

Šiuose dailiai skambančiuose sakiniuose slypi panieka teisei ir teisingumui. Atleidimas, išganymas, taika, susitaikymas pateikiami absoliučiomis prieštaromis teisei. Atseit Dievo teisingumas esąs visiškai kitoks, viršijantis mūsų logiką, „nėra juridinis“; „iš esmės“ Dievas veikia ne teisinių kategorijų rėmuose; atpildas atmestinas. Tame tiesos yra tik tiek, kad Dievas išties visame kame viršija mūsų supratimą. Jo meilė didesnė už visą žmogišką meilę, kaip ir, žinoma, mums iki galo nesuvokti jo teisingumo.

Nors citatoje nesiekama pateikti aiškiai ir plačiai suformuluotos teologijos, tonas girdėti: išganymui *teisingumo nereikia*. Išganymas apsieina ne tik be teisingumo, tačiau ir be atlygio už kaltę, be bausmės ir be teisės. Dėl to apie Kristaus kančią ant kryžiaus sakoma: *Kai Dievo Sūnus dėl mūsų kaltės nusizemino žmonių akivaizdoje, įvyko štai kas: Dievas su mumis sudarė taiką... Dievas atsisakė savo priklausančio teisingumo. Sustabdė užburtą ratą. Tuo jis nugalėjo blogį.*

Be abejo, visa Jėzaus Kristaus misija žemėje, ypač mirtis ant kryžiaus, yra vienas gilus nusizeminimas (Fil 2, 8). Tačiau ką tai reiškia? Kodėl nepasakoma, ką reiškia Dievo taikos sandora su mumis ir *kaip tiksliai ji „įvyko“*? Kodėl ir koku būdu kryžius išgano? Sužinome tik tiek, kad Dievas atsisakė savojo teisingumo. Jokios svarbios būtinosios informacijos – tik dūris tiesiai į tradicinės išganymo sampratos širdį! Nes sakydami, kad Dievas nepaiso savo teisingumo, jie sykiu perša ir mintį, kad Dievas nežiūri ir žmogaus nuodėmės.

Viso skyriaus apibendrinimas toliau išreiškiamas štai tokiais sakiniais: *Dievas atsiduria prieš alternatyvą: siektų išlikti teisingas, mes neišgyventume; dėl to jis renkasi ne teisingumo, o taikos kelią.* Taika nugali teisingumą. Skamba labai panašiai, kaip W. P. Youngo *Trobelėje*: *Jėzus pasirinko kryžiaus kelią, kur dėl meilės triumfuoja gailestingumas, o ne teisingumas.*

Ne Kiekvienam savo, o Kiekvienam gėris?

Vienas iš šiandienos būdų susidoroti su teisingumu – jį tiesiog aplenkti arba nustumti į šoną. Kitas – pakeisti jo supratimą. *Teisingumu laikome tai, kada kiekvienas gauna to, ko nusipelnė*, sako portalo www.jesus.de redaktorius R. Krügeris savo interneto puslapyje rolfkrueger.net. Tačiau

Jėzus vietoj *kiekvienam savo* atneša *kiekvienam gerį*. Dėl to šiandien apskritai mėgstama kartoti, jog Dievo teisingumas būtent ir esąs tasai gerų santykių *atstatymas* arba tiesiog pati *ryšių su žmogumi ištikimybė*.

Šitaip galvoti iš dalies nėra klaidinga. Mat tikinčiam žmogui Dievo dovanojamas teisingumas iš tiesų yra santykius atstatantis, gerį kuriantis bei tikrai palaiminantis. Tačiau toli gražu ne viskas! Ar Dievo teisingumas yra tik santykių atstatymas? Ar gėrio kūrimas jo vienintelė esmė? Jei būtų tik taip, argi *Biblija* galėtų taip dažnai kalbėti apie *kiekvienam savo* principą (žr. Ps 94, 2; Pat 24, 12; Jer 50, 29; Abd 15; Hab 2, 8; Mt 16, 27; Rom 2, 6; Gal 6, 7–8)?

Kiekvienam gėris – gražiai skamba, bet netenkina. Viso labo tik vienas iš daugelio Dievo teisingumo aspektų. Kokį gilų plyšį tarp savęs ir tradicijos ši naujoji teisingumo samprata atveria, pamatytume perskaitę Vienos reformatų teologijos profesoriaus E. Böhlio mintis iš jo *Dogmatikos* (1887): *Reikalavimas blogį pasmerkti, Įst 25, 1, ir patvirtimas, kad Dievas niekada jo nepateisins, Iš 23, 7, rodo, kaip labai Dievui svarbu suum cuique* [lot. kiekvienam savo].

Bėda, kad Dievo teisingumas šitaip ištirpdytas gerume. Žinoma, tuodvi savybės Dieve yra ir artimai susijusios (prisiminkime ramybės ir teismo pasibučiavimą Ps 85, 11), ir dėl to paaiškina viena kitą. Tačiau šioji tiesa neturėtų virsti akstinu tvirtinti esant jas viena, arba net vienai visiškai pranykus kitoje, reikšmingesnėje – teisingumas nėra ir niekada nebus tas pats, kas taika, susitaikymas, ramybė, malonė. Tad telieka tik pritarti didžio Nyderlandų teologo H. Bavincko (1854–1921) minčiai:

Nors teisingumas su išgelbėjimu ir labai artimai tarpusavyje susiję, bus klaida, jei jų suvokimą tapatinsime. Teisingumas nėra toks pat, kaip palankumas, gailėstingumas ar malonė; ne tas pats, kas ir sandoros ištikimybė... Teisingumas yra ir liks teisinė sąvoka (Reformed Dogmatics II: God and Creation).

Kristus – mūsų teisumas

Teisė yra viena iš svarbiausių santykio tarp Dievo ir žmogaus apibūdinimo kategorijų. Antai žmogaus išgelbėjimo istorijos eigoje matome daugelį sandorų, būtent nustatančių tų santykių ribas. Visos sandoros panašios į dabartines sutartis ir yra teisinio pobūdžio. Dėl to, matyt, ir ne atsitiktinai nemažas kiekis biblinių sąvokų sutaikymo aktui apibūdinti atkyla iš teisės srities.

Tad bent jau šia prasme išganymas niekaip neapsieina be teisės ir nėra jai

priešingas. Būtent šitaip rodo ir *Biblija*. Dievo teisingumas ne priešinasi meilei, o eina su ja kartu (žr. Ps 33, 5; 35, 27–28; 51, 14–16; 89, 15; 145, 7; Oz 2, 21). Dievas yra *teisingas* ir *išvaduojantis* (Iz 45, 21); jo išgelbėjimas netgi ateina iš teisingumo, dėl ko Dovydas gali tarti: *Tu esi teisus, tad gelbėk mane!* (Ps 31, 2; žr. ir Ps 51, 14 [Burbulio]; 1 Jn 1, 9 ir kt.) Psalmėje 103, 8s šlovinamas Dievo gailėstingumas (*jis elgiasi ne pagal mūsų nuodėmių dydį*) (10 eil.), kuris visai nėra priešingas teisingumui, nes prieš šiuos žodžius jau buvę patvirtinta: Dievas *vykdo teisumo darbus, jis daro, kas teisinga* (6 eil.). Dievo teisingumas yra dosnus: jis išteisina žmogų ir žmogus tampa išgelbėtas.

Jei *Senajame Testamente* nerastume viso vaizdo, kaip sąveikauja Dievo teisingumas ir išganymas (kaip tobulo teisingumo Dievas gali nuteisti „tobulo“ nusidėjimo bedievi?), tai Naujasis Testamentas šį vaizdą papildo. Dievo apreikštasis įstatymas privalo būti įgyvendintas. Šiai teisei sąlygai išpildyti Dievas padarė savo vienatinį Sūnų reikalingą *permaldavimo auką* (žr. Rom 3, 25; 8, 3). Tąją bausmę, kurią privalėjo nešti nuodėmingas žmogus, kryžiaus pavidalu ant savo pečių užsideda Jėzus Kristus. Tik dėl to, kad tuo patikėjusius žmones jis išpuošia savuoju teisingumu (*vestuvių drabužiai* Mt 22,1–14), jie gali atsilaukyti Dievo akivaizdoje. *Tą, kuris nepažino nuodėmės, jis dėl mūsų pavertė nuodėme, kad mes jame taptume Dievo teisumu*, liudija Paulius 2 Kor 5, 21.

Dievas nori, kad Jo teisingumas būtų išpildytas

Pastarosios mintys yra ne kas kita, kaip didžia dalimi tradicinis visuotinės Bažnyčios mokymas. Ir pagrindiniai protestantų tikėjimo išpažinimai neišvengia jokio konflikto tarp Dievo teisingumo bei taikos – juk ir pati *Biblija* to nemato! Dabartinis šios tradicijos išsižadėjimas yra susijęs su teisės suvokimo teologijoje krize. Tad pereikime prie *Heidelbergo katekizmo*, kurio antroje dalyje apie išganymą Dievo teisingumas yra centre.

Laiško romiečiams pirmuose skyriuose pateiktas, be abejo, pats išsamiausias bei logiškiausias *Evangelijos* pristatymas *Naujajame Testamente*. Jame Paulius pirmiausiai pabrėžia, kad visi žmonės yra atsakingi prieš Dievą, tačiau šios atsakomybės nepaiso ir maištauja. *Heidelbergo katekizmas* taip pat laikosi šio požiūrio eiliškumo, po įvadinį 1 ir 2 klausimų nuo trečiojo aiškindamas žmogaus nuodėmės

bei pasmerkimo būklę. Skyrius kulminaciją pasiekia 10 klausime: *Dievas baisiai rūstauja už prigimtinę nuodėmę ir kasdienės nuodėmės, nori už jas savo teisingu sprendimu jau dabar ir amžiams nubausti.*

Tai labai griežti teiginiai, bet, deja, neišvengiami. Nes tik tas, kuris aiškiai supranta *kokia didelė mano nuodėmė ir vargas* (2 kl.), kuris tikrai suvokia savo atitolimo nuo Dievo rimtumą, gebės suvokti ir *Evangelijos* gėrį bei naudą.

11 klausimas kartu su mumis skuba pasitikslinti: *Bet argi Dievas nėra ir gailestingas?* Atsakydamas autorius Z. Ursinas įstatymo (atidengiančio nuodėmę) bei *Evangelijos* (nuodėmės problemos sprendimo) sandūroje mintį lenkia prie paties Dievo, konkrečiai prie jo būdo: *Dievas tikrai yra gailestingas, bet Jis taip pat yra ir teisingas. Jo teisingumas reikalauja, kad nusizengimas aukščiausiajai Dievo didybei būtų baudžiamas aukščiausia, t. y. amžinąja, kūno ir sielos bausme.*

Tad Dievas yra ir gailestingas, ir teisingas. Abi savybės, žinoma, neatskiriamos, bet ir ne identiškos (ką pabrėžia junginys *taip pat yra ir...*; kitaip nei dabartinė nuostata *teisingas, t. y., gailestingas*). Mūsų nuodėmė yra maištas prieš Dievą, prieš jo šventąjį teisingumą, atsispindintį jo įstatyme. Tačiau dėl jo gailestingumo mes *nuteisinami dovanai jo malone dėl Kristaus Jėzaus atpirkimo* (Rom 3, 24).

Dalis apie išgelbėjimą prasideda 12 klausimu, kurio atsakymas yra toks: *Dievas nori, kad Jo teisingumas būtų išpildytas, todėl turime už savo kaltę Jam sumokėti visą išpirką patys arba per ką nors kitą.* Čia lengvasis kelias aiškiai atmetamas: teisingumo reikalavimas galioja nepakitęs. Už kaltę teks sumokėti, nes to reikalauja teisingumas. Klausimas tik, kas tai padarys. Patys to padaryti negalime, kadangi tam neturime nė vieno reikalingo įrankio. Būtent dėl šios priežasties negalime ir patys savęs išganyti.

Reikalingas gelbėtojas būtinai turi būti žmogus: *Dievo teisingumas reikalauja, jog už nuodėmę sumokėtų nusidėjusioji žmogaus prigimtis* (16 kl.). Bet kartu dar ir Dievas tam, kad *dieviškąja galia galėtų pakelti savo žmogiškumui tekusią Dievo rūstybės našlą ir mums pelnytų bei sugrąžintų teisumą ir gyvenimą* (17 kl.). 18 klausimas gražiai suveda abi mintis į vieną: *Tada kas gi tas tarpininkas, kuris kartu yra ir tikras Dievas, ir tikras teisingas žmogus? Tai mūsų Viešpats Jėzus Kristus, padovanotas, kad mus visiškai atpirktų ir sugrąžintų teisumą.*

37–40 klausimuose labai aiškiai sakoma, kad Kristus, kentėdamas ant kryžiaus, *nešė Dievo rūstybę už visos žmonijos nuodėmes*; Kristus yra vienintele sutaikymo auka, kuri išvadavo mūsų kūną ir sielą nuo amžinojo pasmerkimo (37 kl.). Nekaltojo Kristaus kentėjimas išvadavo mus nuo grėsusio rūstaus Dievo nuosprendžio (38 kl.). Pasmerkimą, skirtą visai žmonijai, Jėzus prisiėmė (39 kl.). Jis privalėjo tai atlikti, kadangi: *Dėl Dievo tiesos ir teisingumo mūsų nuodėmių nebuvo galima išpirkti kitaip, kaip tik Dievo Sūnaus mirtimi* (40 kl.).

Nuo 59 klausimo teisingumo ir tikėjimo tema užgriebiama dar kartą, o 62-uuju, visiškai išaiškinta, užbaigiama: *Dievo teismą atlaiko tik tobulas ir Jo įstatymą visiškai atitinkantis teisumas*. Dievo teisingumas išlaikomas! Žmogaus dalis – tuo tikėti ir pasitikėti. Žmogus, tikėdamas, tampa teisus prieš Dievą (59 kl.), ir tik dėl to, kad Dievas *dovanoja ir įskaito tobulą Kristaus atlygi, teisumą ir šventumą* (60 kl.). Tad jei prisiminsime pradžios samprotavimus apie Dievo ir žmogaus santykių atstatymą, tai jie įvyksta tik šiuo būdu.

Tai klasikinis mokymas apie Jėzaus Kristaus sutaikančią auką, žinomas ir angliškais pavadinimais *penal substitution* (nuo lot. *poena*: bausmė) – teisinis pavadavimas, ir *substitutionary atonement* – pavaduojamasis kaltės atpirkimas.

Teisė ir teisingumas grindžia visą *Heidelbergo katekizmo* išganymo mokymo logiką. Dievo tobulo klusnumo bei išpirkos už nuodėmes reikalavimas išpildomas jo Sūnaus Jėzaus Kristaus. Kristaus įvykdytas teisingumas atitenka visiems, kurie šiuo jo atliktu darbu tiki (20 kl.). *Pats Dievas ėmėsi iniciatyvos numaldyti savo rūstybę nupuolusiems, juos išgelbėti, nes Jis juos myli*, kaip sako anglikonas kalvinistas J. I. Packeris (*Pažinti Dievą*). Tai yra *Evangelijos* šerdis, apie kurią sužinome iš visų jos apreiškimų, skirtų mūsų išgelbėjimui ir užrašytų *Biblijoje, iš šventosios Evangelijos* (19 kl.).

Tad *Heidelbergo katekizmas* aiškiai ir tiksliai atskleidžia visą išganymo logiką. Kaip ir patvirtina, kad jo centre teisė su visa virtine teisiųjų sąvokų. Dievo *šalom* nedalijamas šiaip sau visiems, kaip ir Dievo teisingumas neaplenkia teisės bei neeliminuoja savęs.

Tobulai teisingas ir begaliniai gailestingas

Šių argumentų pusėje *Heidelbergo katekizmas*, be abejo, nėra vienišas. Jo balsą palaiko visa reformatoriškoji tradicija. Dorto kanonuose išganymo skyriaus pradžioje rašoma: *Dievas yra ne tik be galo gailestingas, bet ir be galo teisingas* (II/1). Dievo teisingumas reikalauja nuodėmės bausmės, bet būdamas gailestingas, Dievas per savo Sūnų iš šios bausmės išgelbsti. Šiam dokumentui atitaria ir *Vestminsterio išpažinimas* (XI,3), *Antrasis šveicariškasis išpažinimas* (XV,2–3) bei *Liuterio Šmalkaldų nuostatai* (II,1). O iš XIX a. tebūnie pacituotas baptistų pamokslininkas C. H. Spurgeonas:

Ar tu jau suvokei, kad Dievas visai gali būti ir teisingas, neatsisakydamas bausmės bei neslėpdamas kardo ašmenų ir sykiu išlikdamas begaliniai gailestingas, išteisinantis bedievius, kurie į Jį kreipiasi? Dievas turi galią nematyti jų nuodėmių, kadangi Jo didingasis ir neprilygstamasis Sūnus, prisiimdamas sau bedievio bausmę, išpildė įstatymą. (Ganz aus Gnaden)

Jo liniją tęsia reformatų teologas K. Barthas: *Tai ir yra tikrasis sutaikymas: Dievas, kuris ateina ir stoja žmogaus vieton... Dievas Jėzaus Kristaus mirtyje įgyvendino savo teisingumą... Jis, pats Dievas, savo Sūnuje ateina ir stoja nuteisto žmogaus vieton. Dievo nuosprendis vykdomas, Dievo teise įgyvendinama. Bet įgyvendinama taip, kad tai, kas turi tekti žmogui, atitenka tam vienam, kuris būdamas Dievo Sūnumi, stovi už visus kitus... Tai jis yra savo Sūnuje, tai jis Golgotoje nukryžiuotame žmoguje neša tai, kas mums privalėjo būti užkrauta. Ir šitaip jis prakeiksmui padaro galą... Dievas panaikina nuodėmę. Ir visa tai Dievas atlieka nepažeisdamas savo teisingumo; būtent tai ir yra tikrojo Dievo teisingumo esmė, kad jis, Šventasis, stoja vietoj mūsų, nešventųjų, kad nori mus išgelbėti ir išgelbsti... Dievo gailestingumas ir teisingumas neprieštarauja vienas kitam... (Dogmatik im Grundriß).*

Negali likti nepaminėtas ir didis britų teologas anglikonas J. Stottas, kuris knygoje *The Cross of Christ (Kristaus kryžius)* perspėja dėl galimų nesusipratimų šio mokslo atžvilgiu bei taip apibendrina: *Pats Dievas yra tasai, kuris turėjo būti numaldytas jo šventojoje rūstybėje, jis pats yra tasai, kuris savo šventojoje meilėje šį užtarimą įgyvendino, ir pats Dievas yra tasai, kuris savo Sūnaus asmenyje už mūsų nuodėmių permaldavimą*

numirė. Taigi Dievas iš savo meilės pats ėmėsi veikti, idant numaldytų savo rūstybę, prisimdamas ją savo Sūnuje, numirusiame vietoj mūsų.

Be paguodos ir vilties?

Apšvietos epochoje mokymas apie užtarimo auką sulaukė smarkaus puolimo. Šiose gretose vieną pirmųjų rastume I. Kantą, negailėjusį paniekos ir pasišaipymo (*Religija vien tik proto ribose*). XX a. itin neigiamo požiūrio neslėpė R. Bultmannas: *Kaip gali mano kaltė būti atpirkta nekaltojo (jei apie tokį apskritai galima kalbėti) mirtimi? Iš kokio primityvaus kaltės ir teismo suvokimo turi būti kilusi šitokia samprata? Iš kokio primityvaus Dievo suvokimo? (Naujasis Testamentas ir mitologija).*

Tačiau anot C. H. Spurgeono, šį puolimą buvo galima numatyti. Viename savo pamokslų jis būgštauja: *Jeigu kada ateis ta baisi diena, kai mūsų sakyklos prisipildys modernybės dvasios, o senasis mokymas apie pavaduojančią auką bus sunaikintas, tuomet neliks paguodos žodžių kaltiesiems ir jokios vilties liūdintiems.*

Neliks paguodos žodžių! Neliks nei *Heidelbergo katekizmo* atsakyme į pirmąjį klausimą žadėtosios paguodos, jei sugriausime, išplausime ar net visai sunaikinsime Kristaus aukos permaldavimo mokymą. Dėl to kiekvienam, kuris dar noriai šneka apie *Heidelbergo katekizmą* arba net juo ir didžiuojasi, tačiau kai kurių dalių jau vengia, tebūnie priminta, kad *Heidelbergo katekizmas* yra vientisas ir nedalomas, ir nesiduoda rankiojamas pagal užgaidą; jis tarsi karoliai, kuriuose visos dalys logiškai ir sklandžiai šliejasi viena prie kitos, o vieną išėmus, tvarka pabyra.

O apibendrinant būtina pabrėžti, kad Biblinis teisingumas neprieštarauja iš esmės kasdieniui sampratai; kad jis nėra *visiškai kitoks* nei, pvz., Antikos graikų mąstymo. Galutinis kiekvieno teisinis įvertinimas pagal darbus įvyks (Apr 20, 12!). Ir, ačiū Dievui, kad šis įvertinimas jau yra atliktas Jėzaus Kristaus aukoje ant kryžiaus. To, kuris žvelgia į Kristų ir priima jo auką, laukia Naujoji Jeruzalė (Apr 21), o to, kuris manosi apsieisęs ir be Kristaus, laukia *ugnies ežeras* (Apr 20, 15). Kito kelio nėra, kaip ir nėra kitokio teisingumo!

PASAULIS IR REFORMATAI

Prancūzijos jungtinė protestatų bažnyčia

Sausio 24 d. Europos WCRC narių bažnyčių vadovybėms išplatintas Prancūzijos reformatų bažnyčios užsienio reikalų vedėjo kun. Didier Crouzet pranešimas apie svarbius pokyčius Prancūzijos evangelikų pasaulyje. Žinia, 2007 metais Prancūzijos reformatų ir Prancūzijos liuteronų bažnyčios savo Sinodų suvažiavimuose priėmė sprendimą susijungti į vieną bažnytinį administracinį vienetą - Prancūzijos jungtinę protestantų bažnyčią (Eglise protestante unie de France). Šis susijungimas vyksta palaipsniui: 2012 metais žemesnio administracinio

2006 metais Biržų ev. ref. bažnyčios zakristijoje: iš kairės į dešinę: kun. Didier Crouzet (Prancūzija), kun. Semko Koroza (Lenkija), kun. Bertalan Tamas (Vengrija), kun. Ian W Alexander (Škotija), diak. Sigita Švambarienė, kun. Rimas Mikalauskas.

lygmens bažnyčios priėmė 2007-ųjų Generalinių Sinodų sprendimų palaikymą, todėl nuo 2013 metų sausio 1 dienos Prancūzijoje pradėjo veikti Prancūzijos jungtinė protestantų bažnyčia (www.eglise-protestante-unie.fr).

Iki šiol veikę atskiri bažnytiniai vienetai - Prancūzijos reformatų bažnyčia ir Prancūzijos liuteronų bažnyčia nustoja egzistavę. Visas tarptautines šių bažnytinių vienetų narystes perima Prancūzijos jungtinė protestantų bažnyčia, atstovausianti tiek reformatams, tiek liuteronams, tiek bendrai abiemis konfesijoms tarptautinėse evangelikų organizacijose. Kun.D.Crouzet, ilgus metus ėjęs Prancūzijos reformatų bažnyčios tarptautinių ryšių kuratoriaus pareigas, nuo 2013 m. liepos 1 d. - jungtinės protestantų bažnyčios Generalinis sekretorius, teologė iš pietų Prancūzijos ponja Claire Sixt-Gateuille paskirta šios bažnyčios užsienio reikalų kuratore.

Kunigas D.Crouzet su Europos WARC delegacija, atsakinga už Centrinės ir Rytų Europos reformatų partnerystę, Lietuvoje lankėsi 2006 metais. Tuomet svečiai aplankė Biržų, Panevėžio ir Vilniaus evangelikų reformatų parapijas.

InfoRef.lt

Europos reformatų vadovų viešnagė Atėnuose

Kartą per metus Europos reformatų bažnyčių (World Communion of Reformed Churches Europe Council, toliau - WCRC Europa) vadovai susirenka aptarti aktualių Europos reformatams klausimų, išskylančių išsūkių Europoje ar reformatų pasaulyje, pasidalinti aktualiais nacionalinių reformatų bažnyčių išgyvenimais. Kiekvienais metais bažnyčių vadovai pakviečiami apsilankyti vienoje iš Europos bažnyčių - Pasaulinės reformuotų bažnyčių unijos bažnyčios narės šalyje. Taip sudaroma puiki galimybė visiems Europos bažnyčių vadovams geriau pažinti vietinę šalies evangelinę bažnyčią, jos bėdas ar džiaugsmus. 2012 m. kovo 23-24 dienomis toks susitikimas vyko Austrijos sostinėje ,Vienoje, 2013 m. kovo 7-9 dienomis - Graikijoje, Atėnuose.

Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčiai Atėnuose atstovavo Lietuvos ev. ref. vice-superintendentas kun. Rimas Mikalauskas. Į suvažiavimą Atėnuose iš 39 bažnyčių atvyko per 30 bažnyčių atstovų. Suvažiavime dalyvavo Pasaulinės reformuotų bažnyčių unijos generalinis sekretorius dr.kun. Setry Nyomi (jis 2013 m. gegužės mėn. baigė savo daugiau nei 10 metų kadenciją ir grįžo dvasininko tarnystei į savo šalies - Ganos presbiterionų bažnyčią. – RED.), taip pat vykdomojo komiteto prezidentas olandas kun. Jan-Gerd Heetderks, viceprezidentas vengras kun. Baljzs Ódor, komiteto nariai, taip pat Lietuvos reformatams gerai pažįstami Vengrijos reformatų bažnyčios vyriausiasis vyskupas Dr. Gusztjv Bölcskei, Lippės Bažnyčios vadovas Dr. Martin Dutzmann ir Prancūzijos protestantų bažnyčios atstovas kun. Didier Crouzet (nuo 2013 m. liepos 1 d. – šios bažnyčios Generalinis sekretorius. – RED.).

Pagrindinės suvažiavimo temos: Pasaulio reformuotų bažnyčių unijos veikla per praėjusius metus, finansinės veiklos ataskaitos, centrinio biuro perkėlimas iš Ženevos į Hanoverį, reformatų bažnyčių bendrystės suvokimo ir stiprinimo klausimai, susipažinimas su vietinės, t.y. Graikijos, evangelinės bažnyčios gyvenimu.

Suvažiavimas pradėtas malda, giesme bei Dievo Žodžiu. Pamokslavo WCRC Europos prezidentas kun. Jan-Gerd Heetderks. Po pamaldų, prezidentas informavo, kad neatvyko Kroatijos, Ispanijos, Šveicarijos, Italijos ir Slovakijos bažnyčių atstovai. Pirmą kartą suvažiavime dalyvavo Slovėnijos, mažutės, atsikuriančios vengriškai kalbančios reformatų bažnyčios, atstovė. Susirinkusiuosius pasveikino Graikijos evangelinės bažnyčios užsienio reikalų kuratorius kun. Dimitrijus Bukis. Susirinkimas patvirtino savo darbotvarkę, patvirtino praeitų metų suvažiavimo protokolą. Išklaustas kun. R.Mikalausko pranešimas apie Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios gyvenimą ir artėjantį Neelinį Lietuvos evangelikų reformatų Sinodą Vilniuje (Neelinis Sinodas įvyko 2013 m. kovo 23 d. Vilniuje. – RED.). Pranešėjas informavo apie teisinius procesus dėl iššvaistyto bažnytinio turto, pasidžiaugė, kad tikintieji atgavo laisvę naudotis visomis savo bažnyčiomis, kad bažnytinis gyvenimas tapo intensyvesnis, kad jaučiamas nuoširdus ir sąmoningas tikinčiųjų susitelkimas, tikimasi aiškių ir abipusės pagarbos grįstų Bažnyčios ir valstybės santykių. R. Mikalauskas, kaip geros

valios žingsnį, paminėjo Lietuvos Respublikos teisingumo ministro apsilankymą Biržų ev. reformatų bažnyčioje (2013 m. vasario 19 d. – RED.). Pabrėžta, jog toks aukšto valstybės pareigūno apsilankymas - pirmas per 22 metus po Nepriklausomybės atkūrimo. Lietuvoje Teisingumo ministerija atsakinga už valstybės ir Bažnyčios santykius. Lietuvos reformatų vice-superintendento pareigas einantis kun. R. Mikalauskas bažnytinės vadovybės vardu pakvietė broliškų Bažnyčių pasiuntinius priimti pakvietimą į minėtą Neeilinį Sinodo suvažiavimą, prašė atkreipti savo vadovybių dėmesį, kad Lietuvos reformatams buvo ir tebėra svarbus Europos reformatų dėmesys ir parama įveikiant daugelį metų Lietuvos reformatų bažnyčių varginusius sunkumus.

Europos reformatų suvažiavimo vadovybė nutarė į Neeilinį Lietuvos evangelikų reformatų Sinodo suvažiavimą pasiūsti WCRC Europos vice-prezidentą kun. Baljz Ođor.

Antrąją suvažiavimo dieną susitikimo dalyviai klausėsi pranešimo apie Graikijos evangelinės bažnyčios gyvenimą: ji veikia nuo 1848 metų. Tuomet Atėnuose buvo įkurta pirmoji parapija. Graikijos istorija, šalies kultūra ir piliečių tapatybė yra labai susijusi su Graikijos stačiatikių bažnyčia, todėl šioje šalyje būti evangelinės bažnyčios nariu reiškia ne tik būti religinės mažumos bendruomenės nariu, bet ir dažnai patirti pilietinių nepatogumų ar išbandymų. Nepaisant stiprių graikų stačiatikiškųjų tradicijų, graikų evangelinė Bažnyčia augo, pasklisdama po Atėnus ir kitus Graikijos miestus. Šiuo metu yra per 5000 Graikijos evangelinės bažnyčios bendruomenės narių daugiau nei 20-yje surinkimų. Bendruomenės nėra didelės - nuo 500 tikinčiųjų Dievą garbinančių savo pastatytuose ir gerai įrengtose bažnyčiose iki 20 namų maldos grupių. Dauguma graikų evangelikų - graikai, sugrįžę iš Jungtinių Amerikos Valstijų. Bažnyčia išlaiko savo *Biblijos* mokyklą, kurioje pradinį teologinį išsilavinimą įgyja kandidatai dvasinei tarnystei, dauguma iš jų magistro ar teologijos daktaro studijas baigia Amerikos aukštosiose teologijos mokyklose. Dauguma šios bažnyčios dvasininkų puikiai kalba anglų kalba, tačiau visose Graikijos evangelinėse bažnyčiose pamaldos vyksta graikų kalba, tik antrojoje bendruomenėje, įsteigtoje 1875 metais, pamaldų metu vyksta sinchroninis vertimas į anglų kalbą. Per paskutinius dešimtį metų Graikijos teritorijoje legaliai ar nelegaliai

apsigyveno daugiau nei 1 milijonas emigrantų. Didelė dalis jų iš Afrikos, Azijos, pastaruoju metu - iš Sirijos. Yra emigrantų evangelikų. Įdomu, jog pastaruoju metu formuojasi rusiškai kalbančių evangelikų 15-20 asmenų grupė, kol kas dalyvaujanti kartu bendrose pamaldose. Graikijos evangelinė bažnyčia žinoma savo tarnyste ir gerais darbais visuomenei, deja, jos santykiai su valstybe iki šiol nėra tinkamai sureguliuoti. Pasitaiko nepagrįstų kaltinimų ar žeminančių pareiškimų iš kai kurių Graikijos stačiatikių bažnyčios vyskupų. Europos suvažiavimo dalyviai atkreipė dėmesį, jog tokie pasireiškimai turėtų būti paviešinti kituose tarptautiniuose bažnyčios forumuose, ypač ten, kur dalyvauja Graikijos stačiatikių Bažnyčios atstovai ar patys vyskupai.

Apie Pasaulinės reformuotų bažnyčių unijos tolimesnes perspektyvas bažnytinio solidarumo klausimais pranešimą skaitė Cheryl Meban, Airijos presbiterionų bažnyčios dvasininkė. Suvažiavime dalyvavęs generalinis sekretorius kun. dr. Setry Nyomi pristatė neseniai Ženevos biure pradėjusią dirbti Dora Arce-Valentin - dvasininkę iš Kubos presbiterionų bažnyčios. Ji informavo apie WCRC Komisijos teisingumo klausimais darbą Lotynų Amerikoje. Pastarasis pranešimas sulaukė suvažiavimo pastabų dėl tendencingumo. Bažnyčioms narėms, ypač iš Rytinės ir Centrinės Europos, toks komisijos pranešimas atrodo ideologizuotas ir nepriimtinas. Antra vertus, galima suprasti Lotynų Amerikos tikinčiuosius, kurie dėl korumpuotų grupuočių klimpsta į vis gilesnį skurdą, išgyvena socialinį neteisingumą.

Dr. Setry Nyomi pristatė Pasaulio reformuotų bažnyčių finansinę ataskaitą už 2012 metus. Organizacijos finansinė padėtis kiek pagerėjo, tačiau lieka sunki. Todėl griežtinama Bažnyčių narių narystės indėlių priežiūra. Didžiausia WCRC rėmėja - Presbiterionų bažnyčia (JAV). Kaip nebūtų paradoksalu, nedidelė Lippės krašto Bažnyčia yra antroji pagal dydį WCRC donorė. Po jos - finansiškai stiprios Šveicarijos, Nyderlandų ar Britanijos bažnyčios. Didžiausia Pasaulinės reformatų unijos finansų dalis tenka Europai, nors ši toli gražu jau nebepriylgsta tikinčiųjų skaičiumi Afrikos ir Lotynų Amerikos evangelinėms reformatų ir presbiterionų bažnyčioms. Deja, jų ekonominis potencialas labai atsilieka nuo Europos. Vienos turtingiausių Azijoje - Korėjos presbiterionų bažnyčios. Deja, jos nenuosekliai prisideda prie WCRC

išlaikymo. Atkreipiant į tai dėmesį, visoms pasaulio bažnyčioms narėms buvo išsiųsti priminimai dėl narystės mokesčio įsipareigojimų. Jie yra nustatyti suderinus su kiekviena Bažnyčia nare, todėl jų nepaisymas gresia narystės sustabdymu. Europoje tokių „įtartinų“ yra trys Bažnyčios. Vykdomas tolimesnis aiškinimasis, kodėl šios Bažnyčios neatsiliepia ir nevykdo savo pačių priimtų finansinių įsipareigojimų. Siekiant apriboti WCRC išlaidas priimti sprendimai: iki minimumo sumažintas centrinio biuro Ženevoje darbuotojų skaičius ir priimtas sprendimas centrinę būstinę iš Ženevos perkelti į Hanoverį.

Suvažiavimas priėmė sprendimą 2014 metais susirinkti Lenkijoje, Krokuvoje. Priėmimu rūpinsis Lenkijos reformatų bažnyčia.

Europos vadovų suvažiavimas baigtas pamaldomis su Viešpaties Vakariene antrojoje Atėnų evangelikų bažnyčioje. Po pamaldų šeimininkai pakvietė suvažiavimo dalyvius vakarienes, kur jie susipažino su graikų nacionaline virtuve. Dauguma suvažiavimo dalyvių jau kitą dieną išvyko į savo kraštus, o likusieji sudalyvavo sekmadienio pamaldose, taip pat aplankė žymias ir labai svarbias apaštalo Povilo Atėnuose lankytas vietas.

JAUNIMO VEIKLA

Atvira jaunimo erdvė *Ateik ir TU!*

2013 metais Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios – *Unitas Lithuaniae* – Sinodas iniciatyva Vilniaus evangelikų reformatų parapijos namuose, Gerosios Vilties g. 1A, pradėjo veikti atvira jaunimo erdvė *Ateik ir Tu!*. Jaunimui buvo sudaryta galimybė rinktis, atvirai bendrauti, susirasti draugų, prasmingai leisti laiką, laisvalaikį, suprasti save, savo pomėgius bei atrasti naujų, išgerti arbatos. Erdvė veikė principu, kad yra atvira visiems, jauki saviems bei kviečianti naujus dalyvius užėiti ir rasti savo kampą. Tikslinė šios erdvės auditorija – jaunuoliai nuo 14 iki 29 metų amžiaus, tačiau aktyvios veiklos pritraukdavo tiek jaunesnių, tiek vyresnių dalyvių.

Atviroje jaunimo erdvėje jaunuoliai turėjo galimybę saugiau ir prasmingai praleisti laisvalaikį ir susirasti draugų, bendraminčių, suprasti savo pasirinkimų teisę ir galimybę juos keisti, mokytis

atsakomybės ir supratingumo, dalyvauti neformalaus ugdymo veiklose. Čia vyko konsultaciniai seminarai apie tikslų siekimą ir svajonių pildymąsi, asmeninio tobulėjimo seminarai, fotografijos užsiėmimai, teatro dirbtuvės.

Atviros jaunimo erdvės programa taip pat įtraukė į savo veiklas partneres organizacijas (jaunimo organizacijas, teatro laboratoriją), kurios dalijosi savo patirtimi, žiniomis ar savo vykdoma veikla su atviros erdvės lankytojais. Jaukioje erdvėje jaunuoliai visada galėjo žaisti stalo žaidimus, stalo futbolą, stalo tenisą – tam tikslui iš projekto lėšų buvo įsigyta reikiama žaidimų įranga.

Projektas 2013 metais finansuotas Jaunimo reikalų departamento lėšomis.

Prisiminus vasaros stovyklą

2013 metų liepos 20-oji prasidėjo kaip audrų, kliūčių ir pakilimų kupinas nuotykis mūsų visų pamėgtame ir mielame Nemunėlio Radviliškyje, stovykloje, kurios tema - *Nenugalimieji*. Jos kapitonas ir vadas - stovyklų senbuvis Justas Vaitiekūnas, jam padėjo ir palaikė surinkta stipri ir vieninga komanda. Visą savaitę pasitelkdami *Biblijos* eilutes aiškinomės *Dievo Žodį* ir Jį perteikėme šokiu, piešiniais, mini spektakliais ir giesmėmis. Atidarymo ir uždarymo pamaldas laikė stovykloje gerai pažįstamas, ne kartą jose buvęs kun. Raimondas, tik gaila, kad jis ilgai stovykloje negalėjo būti, tad dvasinio vadovo pareigas perėmė kunigas iš Vokietijos Didi (Dieter Gartman), kuris visą savaitę graudino bei glostė mūsų širdis savo paprastais, gyvenimiškais, bet įsimintiniais pamokslais.

Žinoma, netrūko ir įvairiausių renginių, kuriuose kiekvienas vaikas turėjo galimybę pasireikšti ir pasirodyti. Tik atvažiavę vaikai susipažino būriuose ir pradėjo tartis, koks galėtų būti kiekvienos grupės pavadinimas. O netrūkus buvo suteikta galimybė viską, kas sugalvota, parodyti per būrių prisistatymų šou, kurį vedė į vadovų komandą kuo puikiausiai įsilieję naujokai. Stovykliada, kuriai vadovavo mūsų policininkė Jolanta, išjudino net ir tinginiukus – ragino juos žaisti, sportuoti kartu su stovyklos dalyviais.

Vaikai išpažįsta *Dievo Žodį*.

Buvo Kanų kostiumų apdovanojimų diena, kurią kiekvienas būrys turėjo būti persirengęs įvairiausių pasakų personažais.

Buvo Tėvelių diena, kurią pasitikome gan neįprastai: kadangi neturėjome galimybės surengti vadovų ir tėvelių krepšinio varžybų, tad visi draugiškai stebėjome filmuotą medžiagą apie burių prisistatymus.

Vėliau laukė *Kazokų ir plėšikų* žaidimas, po to - *Lobio paieška*, kuriai visą savaitę ruošėsi Laurynas ir Gintaras - kaip visada buvo daug linksmybių, bėgiojimų ir gaudynių, bridimų per upę. Geros nuotaikos ir įspūdžių pasisėmėme iki kitos vasaros.

Paskutinė diena stovykloje prabėgo labai greitai, nes buvo daug darbų, užsiėmimų: vyriausi būriai plaukė baidarėmis, vyko talentų šou, o kur dar meilės ir draugystės laišku rašymas! Po užimtos dienos visi su ašarom akyse susėdome prie laužo ir, skambant gitarai bei nuostabiom giesmėm, pasitikome naktį. Vyriausiems - tai paskutinė naktis stovykloje kaip stovyklautojams, kitiems - paskutinė drauge praleistos savaitės naktis, o vadovams - tai ne tik paskutinė naktis pabūt su savo būriu, bet ir

apmastyt viską, kas patirta, suklysta ar išmokta.

Stovykla pralėkė žaibo greičiu, o kiekvieno vaiko ar vadovo ašaros, parodė, kad visiems liūdna palikti savaitę kurtą artumą, draugiškumą, jausmą ir grįžti į kasdienybę. Kaip ir kiekvienais metais, kad nebūtų taip liūdna išsiskirti, daliname laikraštuką, pilną vaikų pamastymų, norų ir minčių, kurį sumaketavo žurnalistikos būrelio vadovai.

Stovykloje *Nenugalimieji* susidūrėme su nemažais sunkumais, teko patirti ir išbandymų, tuo pačiu pamatėme, kokie galime būti stiprūs, vieningi, ir kad kiekviena kliūtis gali būti įveikta, jei tik labai tikėsime ir stengsimės.

Tai buvo savaitė pilna tikėjimo, draugysčių, *Biblijos*, Bažnyčios, meilės, giesmių, šokių, kūrybos, juoko, nuostabių ir išskirtinių žmonių, audrų ir išbandymų. Savaitė, kuri kiekvienam išliks dar ilgai ilgai atminty ir kurios vėl su nekantrumu lauksime visus metus.

Stovyklos dalyviai prie N.Radviliškio bažnyčios.

Simona Česnakaitė

Šeimų stovykla Nemunėlio Radviliškyje

Pirmosiomis rugpjūčio dienomis Nemunėlio Radviliškyje vyko jau tradicine tapusi šeimų stovykla. Jos tema - *Aš esu vynmedžio šakelė*. Džiugu, jog šeimų stovykla tampa gražia tradicija, kurios metu parapijiečiai iš skirtingų parapijų (šįkart buvo iš Nemunėlio Radviliškio, Kauno, Panevėžio, Biržų, Medeikių) dalijasi savo įgytais įgūdžiais, išgyvenimais.

Nors stovyklauta tik keturias dienas, tačiau suspėta įsigilinti į *Bibliją*, padirbėta Viešpaties labui (vyresnieji tvarkė apleistus kapus bei bažnyčią), vaikai mielai užsiėmė rankdarbiais, vakarais laikas leistas sportuojant, dainuojant ir šokant.

Susipažinta ir su šio krašto istorija, aplankyti Jokūbo ir Adomo Šernų, kurie yra nusipelnę ne tik mūsų bažnyčiai, bet ir Lietuvai kapai, senelių namai, kurių dalininke ir globėja yra Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčia. Pabuvota prie Velniapilio olos, Sandariškių ažuolo. Šie gamtos paminklai yra apipinti mitais ir legendomis: *XVI a. viename mūšyje lietuvių kariuomenė sumušė švedus. Taip priversti pasitraukti šie paprašė taikos. Lietuviai sutiko ir pasiūlė taiką sudaryti neįprastu būdu - ne popieriuje pasirašyti, o pasodinti tris sandoros (taikos) ažuolus. Lietuvių kariuomenės vadas, pasodinęs tris ažuolo giles, pasakė: Iš gilių išaugs galingi ažuolai. Kol bent vienas lapas ant jų žaliuos, nedirškite į mūsų žemę kelti kojos. Ažuolai išaugę, iškeroję. Ilgainiui du nudžiūvę, o vienas tebežaliuoja, kraštą nuo švedų saugo. Nuo tada, kai buvo sudaryta sandoros sutartis, vietovė bei ažuolas gavę Sandariškių vardą.*

Stovyklą vainikavo pamaldos Nemunėlio Radviliškio bažnyčioje kartu su parapijos nariais. Pasisėmę gyvenimiškos patirties vieni iš kitų, pasidaliję savo skausmais, išgyvenimais, stovyklautojai paliko šį gražų Lietuvos kampelį, tikėdamiesi dar kartą čia sugrįžti.

Eglė Grucytė

Prieš Kalėdas – parapijiečių vaidinimas

2013-ųjų gruodžio pabaiga. Sužvarbusi sekmadienio popietė. Ir jauki, šilta parapijos namų salė Pylimo gatvėje, į kurią pamaldoms pasibaigus suguža tikėjimo sesės ir broliai. Mažyliai ant mamų rankų krykštuoja, didesni laksto, apžiūrinėja kalėdinę eglutę. Šurmuly. Rimsta tas šurmuly, nes improvizuotoje scenoje sužibus, o *žiūrovų salėje* - užgesus šviesoms, du Bendradarbiai (Džiuljeta ir Vidmantas), apsikarstę pirkiniais maišeliais, pradeda aiškintis, kiek ir ko, negailėdami pinigų savo sūnaiteliui ar vaikaičiams yra pripirkę: kompiuterių, knygų, megztinukų, voražmogio kostiumą. Net nepastebi mažo berniuko Nojus (Nojus Stankevičius), kuriam šalta ir kuris neturi kur Kalėdų vakarą galvos priglausti... O kai berniukas gailiai pasiteirauja, kur nakvynės namai, jam dalykiškai išaiškinama, kad dabar vietų laisvų ten nebūsią. Kai iškritusį pirkinį krepšelį Nojus tenori paduot, tada tik savo vaikaičiams geram Seneliui galvon topteli mintis, kad jį tas

Nors trupėje buvo tik vienas profesionalus aktorius - Aleksandr Špilevoj (ketvirtas iš kairės), tačiau visi vaidino nuostabiai.

akiplėša vaikėzas nori apvogti, pagrasina policiją iškviesiąs... Nuo šio dėdės neatsilieka ir jautri tik savam vaikiukui Mamytė – prašančiajam liepia dumti kuo toliau... Tokia tad beviltiška mažo, sutrikusio, alkano, šlančio ir iš visur vejamo vaikiuko padėtis. Neturi jam laiko ne tik aniedu, bet ir telefonu be perstogės pliurpianti, sau labai reikšminga Verslininkė (Gertrūda Šernaitė). Kita Mergina (Vita Ickė), skubanti pas draugą, paragina Nojų dabar tiesiog švęsti Kalėdas, o vėliau ji savo numerį jam duosianti, padėsianti, kai tas jai paskambins. Ji net negirdi Nojus aiškinimo, kad jis telefono neturįs. Į ragą sušalusiam Nojui nieko nepasiūlo ir Labdaros fondo, padedančio našlaičiams, vadovas (Vaidotas Ickys). Jam netgi kyla klausimas, ar vaikiukas *nėra ko pridirbęs?* Kaip benamio kačiuko pasigaili Praeivė (Rūta Vėbraitė), savo sąžinei nuraminti į iš nevilties nublokštą kepurę Nojui priberianti centų, kuriuos čia pat, kartu su pinigėliais grubiai ir žiauriai nugvelbia Vaikėzas, beširdis didmiesčio grindinio šlifotojas (Aleksandr Špilevoj). Tik mergaitė Morta (Morta Gluskinaitė) ima Nojų už rankos ir veda pas savo Močiutę (Danguolę Juršienę). Ji sodina vaikus už balta staltiese apdengto stalo, vaišina blynais ir kvapnia arbata. Nojus ūmai prisimena turįs laišką ir paduoda jį Močiutei. Pastaroji skaito *Mato evangelijos* pradžią, vėliau ją keičia kunigas Raimondas Stankevičius... Baigiantis naujametiniam vaidinimui sugiedam padėką Viešpačiui.

Aidi plojimai ir...stoja tylą. Vieni žiūrovai šluostosi ašaras, kiti nuviję jaudulį, šaukia *bravo*, treči stovi tylūs ir mąsto. Niekas tąkart neliko abejingas mažo berniuko istorijai, kiekvieno sąmonėje palikusiai jei ne keliolika, tai tikrai bent vieną klausimą (*o kaip elgčiausi aš tokioje situacijoje?*).

O paskui visi valgėme nuostabiai skanių Danguolės blynų, kurių kažin koku stebuklingu būdu visiems užteko.

Vaidotas Ickys

SUKAKTYS

Vilniaus parapijos jubiliejus

2013 m. gruodžio 7 d. Vilniuje vyko šventinės pamaldos, skirtos paminėti pirmųjų pamaldų pagal reformatų liturgiją 460 metų sukaktį. Pirmą kartą tokios pamaldos laikytos LDK kunigaikščio Mikalojaus Radvilos Juodojo Lukiškių dvare, Vilniuje, 1553 m. gruodžio 2 d.

Šventines pamaldas laikė Lietuvos reformatų gen. superintendentas kun. T. Šernas ir Vilniaus parapijos klebonas kun. R. Stankevičius. Jose taip pat dalyvavo liuteronų vyskupas kun. Mindaugas Sabutis, kun. Reinholdas Moras, gausus Vilniaus parapijos tikinčiųjų būrys ir svečiai.

Trimito garsai bei jungtinis choras *Giesmė* ir *Pagirių dainoriai* (vad. Janina Parmanackienė) pasveikino susirinkusiuosius. Tardamas sveikinimo žodį gen. superintendentas kun. T. Šernas sakė: *Džiaugiuosi jus matydamas čia – šiuose Dievo namuose. Čia meldėsi įvairūs žmonės, įvairių luomų bei tautybių, bet juos vienijo Dievo Žodis. Bažnyčia yra*

Šventinėse pamaldose, kurias laikė Lietuvos reformatų gen.superintendentas kun.T.Šernas ir Vilniaus parapijos klebonas kun.R.Stankevičius, dalyvavo ir liuteronų vyskupas kun.Mindaugas Sabutis, kun.Reinholdas Moras.

ties, kiek mes laikomės Dievo Žodžio. Būkime krikščionys visur. Stebuklas, kad evangelikai reformatai ir liuteronai atsilaukė per tiek amžių istorijos verpetuose. Įdomu, ką pasakytų šiandien kun. Jonas Šepetys, kuris po 1918 m. Sinodo šioje bažnyčioje pradėjo laikyti pamaldas lietuvių kalba? Remdamiesi vienas į kitą, stovėkime ant tvirto pamato, kuris išlieka per amžius – tai Dievo Žodis.

Vilniaus ev. reformatų parapijos psalmių grupė giedojo XVI a. psalmes, kurias naujai sueiliavo ir Ženevos melodijoms pritaikė chorvedė, kompozitorė Tamara Blažienė.

Konsistorijos prezidentas, Panevėžio parapijos pirmininkas kurt. P. R. Puodžiūnas perdavė panevėžiečių sveikinimus; Vilniaus parapijos klebonas kun. R. Stankevičius perskaitė Seimo nario Aleksandro Zeltinio sveikinimą. Liuteronų vyskupas kun. M. Sabutis palinkėjo tikėjimo broliams reformatams dabar, turint laisvę išpažinti savo tikėjimą, jo neprarasti. Iš Klaipėdos atvykęs liuteronų kun. R. Moras, daug metų laikęs pamaldas reformatų bažnyčiose, prisiminė, kaip jis 1988-aisiais sukvietė Vilniaus ev. reformatus į skverelį prie bažnyčios bendrai maldai.

Po iškilmingų pamaldų visi susirinko į Agapę parapijos namuose. Gen. superintendentas kun. T. Šernas priminė Vilniaus ev. reformatų parapijos kūrimosi istoriją.

...1553 metų gruodžio 2 d. Mikalojaus Radvilos Juodojo dvare Vilniaus priemiestyje, Lukiškėse, įvyko pirmosios evangelikų pamaldos pagal šveicarišką – reformuotą katalikišką – liturgiją. 1562 metais Vilniuje, Radvilų rūmuose (dab. šv. Jonų ir Pilies gatvių sankryža) įkurti maldos namai reformatams, o 1574 m. persikelta į kitapus gatvės esantį Stanislovo Goštauto sklypą. 1581 metais, gavus karaliaus Stepono Batoro privilegiją, prie Hornostajų rūmų (dab. A. Volano g.) pastatyta mūrinė Vilniaus ev. reformatų bažnyčia. Deja, prasidėjus religiniams persekiojimams, Vilniaus ev. reformatų bažnyčia net keturis kartus (1591, 1611, 1639, 1682) deginta, plėšta, griauta, žudyti kunigai, bažnyčios tarnautojai. Tikintieji neturėjo ramybės net išsikėlę už miesto sienos į Reformatų kapines (dab. Reformatų skveras). Tik devintoji Vilniaus reformatų bažnyčia, pastatyta 1835 m., tarnauja ir šiandien.

1947 metais sovietų valdžios nutarimu bažnyčia uždaryta. 1953 metais Vilniaus reformatų parapija nustojo egzistavusi.

Vilniaus parapijos jaunimas pamaldas papuošė giesmėmis.

1988 metais Biržų kunigas R. Moras sukvietė Vilniaus reformatus į skverelį prie bažnyčios bendrai maldai. Susibūrę vilniečiai pamažu pradėjo atkurti parapiją. 1989 metų birželio 14 d. įregistruota Vilniaus ev. reformatų bendruomenė, 1990 m. sausio 14 d. tikintieji grįžo į savo bažnyčią – pamaldas laikė kun. R. Moras.

Remontuojant bažnyčios pastatą 1992–1994 ir 2005–2012 metais, reformatai meldėsi bonifratrų Šv. Kryžiaus bažnyčioje, VU Alumnate, N. Testamento baptistų maldos namuose, Vilniaus ev. liuteronų bažnyčioje.

2012 metų spalio 28 d. Vilniaus reformatų parapija sugrįžo į savo maldos namus. Šventines sugrįžimo pamaldas laikė gen. superintendentas kun. T. Šernas ir Vilniaus parapijos klebonas kun. R. Stankevičius.

Viktorija Liauškaitė

Salamiestis: praeities ir dabarties akistata

Lapkričio 30-ąją, gan niūrų šeštadienį, mažutėje Salamiesčio evangelikų reformatų bažnytėlėje, kur tądien tilpo visa Lietuva, buvo itin šviesu, jauku ir gera. Gal todėl, kad kiekvienas – tiek kunigas, tiek Seimo narys, tiek savivaldybės meras, tiek amžių baigianti čia nugyventi kaimo moteris ir jos vos pakrutantis vyras, tiek daugiavaikė mama ir gausus jos tikėjimo brolių ar sesių būrys iš kitų parapijų – čia rado kažką sau. Istorijos detalę, psalmės posmą, pamokslo žodį... Ir dvasios šilumą, vadinamą bendryste.

Tądien buvo minimos Salamiesčio evangelikų reformatų parapijos 430 metų įkūrimo metinės. Medinėje, beveik 200 metų senumo bažnyčioje, vyko Padėkos pamaldos, kuriose dalyvavo Lietuvos evangelikų reformatų gen. superintendentas kun. Tomas Šernas, vicesuperintendentas kun. Rimas Mikalauskas, kun. Raimondas Stankevičius, gausus ev. reformatų būrys iš įvairių Lietuvos parapijų.

Papilio kvartetas (vad. Vigilija Macienė).

Svečių būryje buvo Salamiesčio katalikų Šv. Antano Paduviečio parapijos administratorius kun. Justas Jasėnas, Seimo narys Aleksandras Zeltinis su žmona Simin Wieghard-Zeltinis, Kupiškio rajono savivaldybės meras Jonas Jarutis, Salamiesčio pagrindinės mokyklos direktorius Dalius Žvybas ir kiti garbingi svečiai.

Jau pirmosios pamaldų akimirkos, palydėtos Biržų evangelikų reformatų parapijos choro *SOLI DEO GLORIA* (vad. parapijos vargonininkė Jūratė Duderienė) atliekamų giesmių, liudijo iškilmingumą ir sunkiai žodžiais apibūdinamą laiko jausmą – fiksuojant *čia* ir *dabar* akimirkas, žvilgsnis vis strigdavo XIX amžiaus pradžios meistrų grubokai sukaltose bažnytėlės lubose ar langu stikliuose, pro kuriuos skverbėsi XXI amžiaus diena. Ant Dievo stalo buvo atversta paskutiniaisiais XX amžiaus metais išleista Biblija, o Vilniaus ev. reformatų parapijos giedotojos mintį skraidindavo net į XVI amžių, mat giedojo psalmes, kurias naujai sueiliavo ir Ženevos melodijoms pritaikė chorvedė, kompozitorė Tamara Blažienė.

Viską į vietas sudėliojo kun. T. Šernas pamokslė nemažai dėmesio skyręs... laikui ir žmogaus požiūriui į jį. Pasak kunigo, *laikas mums yra labai brangus, turime su didele atsakomybe naudoti kiekvieną jo akimirką. Minime Salamiesčio ev. reformatų parapijos 430, Vilniaus ev. reformatų*

Papilio ev. reformatų bažnytėlėje tądien netilpo visi susirinkusieji.

*parapijos – 460 metų jubiliejus. Tai istorijos antspaudas. Parapijos metai susideda iš kito laiko. Iš žmogiškųjų minučių ir valandų. Pamoksle taip pat pabrėžta, jog reformatai nėra tie, kurie gyvena praeitimi ir praecityje, kurie sielojasi, kad vakar buvo geriau: *Mes stiprybę semiamo ne iš praecities ir ne iš ateities – mes viltingai žvelgiame į dabartį. Mūsų džiaugsmą nulemia mūsų pasitikėjimas Kristumi, per Jį – dvasinio žmogaus požiūris į gyvenimą, kaip mes suvokiame savo laimėjimus ir savo pralaimėjimus. Ar mes žiūrime ir matome tik žemiškus reikalus, ar žvelgiame giliau, aukščiau?*. Kalbėta ir apie širdies namus, kurie niekada neturėtų būti tušti; ir apie dvasines gėrio ir blogio grumtynes, ir apie dabartį, kurioje, Dieviui vedant, turime ieškoti gyvenimo esmės ir prasmės.*

Po pamokslo skambėję Papilio kvarteto (vad. Vigilija Macienė) atliekami kūriniai vertė apmąstyti kiekvieną ką tik išgirstą žodį.

Po iškilmingo minėjimo (kurio šiomet tikrai nebūtų įvykę, jei ne idėjos autorė mokytoja Aldona Janilionienė bei šios minties įgyvendintojai – Diana Burbulytė, kun. R. Mikalauskas, Salamiesčio ev. reformatų parapijos seniūnų valdybos pirmininkas Jonas Naktinis ir parapijiečiai, Salamiesčio miestelio bendruomenė ir jos pirmininkas Virginijus Bernotas), pamaldų dalyviai, nusifotografavę prie laukųjų bažnyčios durų, visi patraukė į Salamiesčio bendruomenės namus. Ten parapijos seniūnų valdybos pirmininkas J. Naktinis, kartu su parapijos administratoriumi kun. R. Mikalausku priėmė Seimo nario A. Zeltinio, Kupiškio rajono savivaldybės mero J. Jaručio, mokyklos direktoriaus D. Žvybo, miestelio bendruomenės pirmininko V. Bernoto taip pat Konsistorijos prezidento Sinodo kuratoriaus Petro Romualdo Puodžiūno, Vilniaus ev. reformatų parapijos tarybos pirmininko Alvydo Verbicko ir kitų sveikinimus ir dovanas.

Kun. R. Mikalauskas supažindino su Salamiesčio istorijos štrichais. Salamiestis – istorinė evangelikų reformatų lietuviška parapija, esanti Kupiškio rajone. Juzefo Naronovičiaus-Naronskio 1645 m. Biržų kunigaikštystės žemėlapyje Salamiestis iš tiesų buvo pati piečiausia kunigaikštystės salelė ir, matyt, nemaža gyvenvietė su ev. reformatų bažnyčia. Istoriniai šaltiniai mini, kad evangelikų reformatų parapija Salamiestyje jau buvo apie 1583 metus, taip pat čia veikė parapijinė mokykla. Parapija išgyveno ir atlaikė sunkiausią XVIII a. vidurio

kontrreformacijos laikotarpi ir išliko šalia kitų Biržų krašto ev. reformatų parapijų, buvo mažiausia iš jų.

XX a., pirmosios Nepriklausomos Lietuvos Respublikos laikotarpiu, parapijai Lietuvos evangelikų reformatų Sinodas suteikė Papilio ev. reformatų filijos statusą, ir ją pamaldoms su Komunija aplankydavo Papilio ev. reformatų kunigai. Pamaldos vykdavo kiekvieną sekmadienį, jas laikydavo vietoje gyvenęs šventėjas ir vargonininkas Jokūbas Lapienė.

Salamiesčio bažnyčia buvo viena iš penkių sovietmečiu veikusių Lietuvos ev. reformatų bažnyčių (Biržų, Papilio, Nemunėlio Radviliškio ir Švobiškio). Čia, nors ir retai, buvo laikomos pamaldos.

Dabar Salamiesčio ev. reformatų parapija jau nebeturi vietinio ganytojo. Parapijai patarnauti atvyksta kunigas iš Biržų evangelikų reformatų parapijos.

Po Agapės aplankytas tuose pačiuose bendruomenės namuose įsikūręs muziejus, kuriame eksponuojami sertifikuotos tautinio paveldo meistrės Danutės Palaimienės nuostabūs darbai – šiaudiniai sodai, žvaigždės, eglutės žaislai.

Po pamaldų prie Salamiesčio ev. reformatų bažnytelės.

Aurelija Arlauskienė

Šimtametė Marija: nėra pričynios mirti

2013 metų lapkričio pirmąją savo šimtąjį gimtadienį Panevėžyje švenčianti Biržų rajono Anglininkų kaimo gyventoja Marija Korsakienė įsitikinusi, jog žemės pasauly visiems sočiai. Tereikia vieno - kad Dievas apsigyventų kiekvieno žmogaus širdyje.

Pirmoje vietoje – padėka Dievui

Ar aš Dievui negiedosiu, /ar neduosiu Tam garbės, /Kurs visuose reikaluose /susimilsta ant manęs? (...) Šiaip daiktai patenk trumpai, /Dievo meilė – amžinai, - mylimiausia senojo evangelikų reformatų giesmyno

Šimtametė Marija džiugiai sutiko jubiliejų.

giesme pokalbį pradeda guvi šimtametė Marija. Garsiai giedodama šiuos sakinius, ji pasveikina kiekvieną savo gyvenimo naują rytą. Tai – tradicija, einanti iš širdies gilumos nuo pat jaunystės. Tuoj pat ji priduria, jog iki šiol kasdien ne tik gieda, bet ir meldžiasi. Ilgaamžė tvirtina, jog maldos negelbės, jei jas *kalbėsi lyg „stoiką“* (pareigą – red. pastaba) atlikdamas. Ilgaamžė niekada neabejojo, jog *yra Dievas ant pasaulio*. Tačiau vien to žinojimo negana. Kiekvienas žmogus dar esą turi Dievą „susikurti“ savyje, kad ir pats, pasak senolės, pasidarytų dieviškas. Už visa, kas gyvenime atsitiko geriausio, Marija Korsakienė dėkoja Dievui ir „Jo siųstiems“ geriems žmonėms.

Save stiprina ruginiais miltais, kiauliena ir trauktine

Tik „pabendravusi“ su pasaulio kūrėju, senolė traukia į virtuvę. Čia irgi ji laikosi tradicijų, kurias patikrino savo gyvenimu. *Valgau visa, kas Dievo sutverta,* - sako moteris. *Bet pirmiausiai – du pjūviai karšto*

Marija su pirmuoju vyru Jonu Plepiu 1941 metais.

rūkymo kiaulienos šoninės. Be duonos. Taip, sako, sveikiau. Po to vaistas ir maistas – ruginių miltų ir vandens plakinys. Juo moteris ir pati visada stiprindavosi, ir šeimyną gydydavo. Pasak senolės, šis receptas galvos skausmą ir nemigą pašalina, danties gėlimą kaip ranka nuima. Na, ir paskutinis pusryčių patiekalas – bananas.

M. Korsakienė išsyk paaiškina, jog kiaulė Dievo buvusi sukurta ne taip kaip kiti gyvuliai. Ja negalima nei arti, nei akėti, nei pasikinkius važiuoti. Ji skirta žmogaus maistui. Reikalingiausia dalis – riebalai. Jie esą stiprina stuburą, kurio „smegenimis nuo galvos iki kryžmens aukštyr ir žemyn cirkuliuoja kraujas“. Iš ten, pasak šimtametės, organizmas ima visa, kas reikalinga. Įsitikinusiems, jog taukai – netinkamas produktas, Marija paaiškina, jog be jų – nė iš vietos, nes tik jie gelbsti, kad stuburo smegenys „nepridžiūtų“ prie slankstelių ir sudarytų geras sąlygas organizmo darbui. *Valgiau, valgau ir valgysiu*, - sako šimtametė. Ir dar pridėda, jog kiekvieną rytą išgeria „gerą gurkšnelį“ trauktinės „Trejos devynerios“. Butelaitis visuomet stovi ant jos kabineto (taip vadina savo kambarį su dvigule lova) staliuko. Nei atminties stoka, nei kitokiomis problemomis nesiskundžianti močiutė tvirtina, jog viskas gerai, kas

„su saiku“. *Baliuje ligi dainuškos išgerdavau*, - juokiasi ilgaamžė. Ir tuoj garsiai užtraukia: *Kodėl kodėl kodėl negerti, /Kodėl išgėrus linksmai nebūti.*

Sunkumus nugalėti padėjo daina ir juokas

Jubiliatė neslepia, jog gyvenime buvo akimirky, kurias išverti reikėjo daug jėgų. Tuomet šalia maldos jai gelbėjo daina ir juokas. Šimtametė mintimis nuklysta į 1948 – uosius. Tuomet vienas kaimynas jai buvo garsiai pasakęs, kad jos šeimą reikia „išrauti iš pašaknų“. Pasak senolės, jau ir mašina buvo paruošta į Sibirą ją bei visus namiškius išvežti. *Bet Dievulis per gerus žmones padarė kitaip – aš ir šiandien kudakoju, ir visa mano šeima išsiplėtojusi*, - šimtmečio išvakarėse džiaugėsi Marija Korsakienė. Aukščiausiam ji dėkoja už gyvenime sutiktus du vyrus, išaugintas tris dukteris, devynis anūkus, septyniolika proanūkių bei vieną proproanūkjį.

Liūdniausia akimirka – pirmojo vyro, rezistento Jono Plepio netektis. Pakirstas skrebų kulkos, jis krito už dviejų šimtų metrų nuo savo mylimos moters. Marija tuomet už rankutės laikė jūdviejų keturmetę dukrelę Aldutę, o po širdimi jau nerimavo už dešimties dienų gimianti Danutė. Vadinamieji liaudies gynėjai tuomet nėsčios moters klausinėjo, kodėl vyras jos taip nemylėjo, kad išėjo partizanauti. Pasak Marijos, skrebai dar ketino sudeginti ir namus, ir ją su dukrelėmis, bet to padaryti jų „viršininkas nepazvalijo“. Savo mylimąjį žmona palaidojo padedama kaimynų bei anytos.

Džiaugiausi, kad išsirinkau gerą vyrą, Lietuvos kareivį. Visada sakydavau ir dabar manau, kad, jei netinkamas kariuomenei, tai netinkamas ir ženatvei, ir gyvenimui, - nuomonės iki šiol nepakeitė ilgaamžė. Prisimindama pirmąją meilę, ji sako, jog buvo išsirinkusi patį geriausią, patį gražiausią mėlynakį, su kuriuo iki vestuvių draugavo daugiau nei penkerius metus. Tačiau dvidešimt septynerių metų nuotaka greitai tapo jauna našle. *Kas praėjo – nebegrįš, laiko nesulaikysi. Po laiko – šaukštai popiet. Vien Dievas visko nepadarys, tam jis žmogui yra davęs ne tik širdį, bet ir protą, kad žmogus pats galėtų save tvarkyti*, - taip mąstė Marija.

Verkti nebuvo kada, reikėjo rūpintis dukromis, galvoti, kas padės įveikti

žemės ūkio darbus. Dvidešimt hektarų – ne moteriai su vaikais ant rankų. *Ir Dievas davė man vėl*, - sako M. Korsakienė. - *Atėjo frontovikas, jaunesnis septyneriais metais*. Jį Marija sutiko, ieškodama, ką būtų galima pasamdyti darbams. Pirmąsyk tik pasikalbėjo jo namuose. Antrą kartą medaliuotą vyriškį ji sutiko Biržuose. *Ir prikibo*, - juokiasi Marija. Tuomet abu parėjo namo į Beržinius. Priėmė samdinį pirmojo vyro mama. Šis Marijos anytai gerinosi kaip sugebėdamas. Ir ne veltui – vėliau sulaukė užtarimo ir palaikymo. Kai jauna moteris jau norėjo atsisakyti Juozo Korsako paslaugų ūkyje, J. Plepio motina ėmė barti marčią. Ji tvirtino nebeturinti jėgų rūpintis anūkėmis ir teigė greitai pas sūnų keliausianti. Mama ragino marčią rūpestingą vyrą palikti namuose, už jo ištekėti ir kartu užauginti tėvo netekusias našlaites. Trisdešimt ketverių metų nuotaka antrą kartą sumainė žiedus Papilio evangelikų reformatų bažnyčioje. Ji sako, jog taip suorganizavęs pats jos antrasis vyras. Tikėjimo skirtumas (jis buvo katalikas) visai netrukdė nei eiti į reformatų bažnyčią, nei ten krikštyti vaikus. Porai gimė dukra Birutė.

Ir už jaunesnio išėjau, ir vis tiek jau dvidešimt penkerius metus našlauju, - sako šimtametė.

Kų miegi, tų negyveni

Nuobodu tik tiek, kad per daug sena esu, gal kitos tokios nėra, - juokdamasi svarsto jubiliatė, - *neinu nei pirkti, nei parduoti, tik kitiems dovanuju nuo savo santaupų*. Vyriausiajai dukrai Aldutei, pas kurią Panevėžyje jau senokai įsikūrusi, motina nurodžiusi po mirties iš santaupų tūkstantį litų paaukoti bažnyčiai. Ji labai myli kunigus Raimondą Stankevičių ir Tomą Šerną bei džiaugiasi su jais palaikanti ryšius.

Vienas moterį namuose kasmet aplanko, o knygą apie kitą dvasininką („Tomas Šernas: vakar buvo rytoj“) Marija kasdien vis pavarto.

M. Korsakienė sako jau nebeturinti nei brolių, nei seserų, su kuriais vaikystę leido gimtajame Žvirblių kaime. Seniai kapeliuose daugybė kitų artimų žmonių.

Senolės širdį džiugina vis dar jos nepamirštantis Anglininkų kaimo folkloro ansamblio kolektyvas. Moteris jame dainavo ir šoko nuo pat jo susikūrimo pradžios. Jos laisvalaikis būdavo tiksliai padalytas dainoms

ir bažnyčios chorui. Marija pasakoja negalinti suskaičiuoti, kiek giedota laidotuvėse - tiek reformatų, tiek katalikų.

Šimtametės mėgstamas posakis iki šiol išliko tas pats: *Kų miegi, tų negyveni*. Todėl ir dabar ji mėgsta judėti. Kiekvieną dieną išėina viena pasivaikščioti į kiemą bei gatvę, o ten mėgsta pasišnekučiuoti su draugėmis bei draugais. Moteris džiaugiasi turinti bičiulį kaip sūnų, su kuriuo įdomu kalbėtis. Apie ligas plepėti ji nelinkusi. Pamena, vieną kartą buvo ranką sugipsavę. Po pusės dienos namuose ji gipsą nulupo ir pasveiko pati. Prieš trejus metus buvo nugabenę į Panevėžio ligoninę be sąmonės – plaučių uždegimas užklupo. Gydytojai dukrai siūlė Mišioms pinigų rinkti. Bet Dievulis kitaip norėjo – dar tą pačią parą M. Korsakienė atsigavo ir atsėdusi ant kėdės palatoje ėmė giesmes ir dainas traukti.

Kartais pažadu mirt, bet vėl Dievo prašau gyvenimo. Nenoriu Dievui rūgoti, noriu gyventi ir juoktis. Gal ir mirdama juoksiuos. Man nieko netrūksta. Skrandis dirba. Dukra juoktis ir dainuoti nedraudžia. Galva be myslų nebūna. Nėra pričynios mirti, - šypsoi šimtametė.

Gražina Dagytė, Šiaurės rytai

APMAŠTYMAI

Priešgyna atsivertėlis

2013 metų lapkričio mėnesį sukako penkiasdešimtosios C. S. Lewiso mirties metinės. Šis žymusis airis, dešimtmečius dėstęs anglų literatūrai ir filosofijai Oksforde bei Kembridže, mirė 1963 m. lapkričio 22 dieną. Lewisas laikomas vienu populiariausių krikščionių rašytojų bei vienu įtakingiausių XX a. tikinčiųjų. Labiausiai jį išpopuliarino visų pirma jo apologetiniai raštai, pradedant *Kančios problema* (The Problem of Pain, 1940), *Stebuklais* (Miracles, 1947) ir vėlesniuoju žinomiausiu jo kūrinium *Tiesiog krikščionybė* (Mere Christianity, 1952). Tačiau labiausiai mėgstamu autoriumi Lewisą padarė jo pasakų daugiatomis *Narnijos kronikos* (The Chronicles of Narnia, 1950–1956), kurios pastaraisiais metais viena po kitos virsta puikiais filmais.

Lewisas nestudijavo teologijos, dėl to visuomet pabrėždavo esąs tik paprastas Anglijos bažnyčios narys. Dėl to ir nėra ko iš jo tikėtis sisteminio mokymo apie tikėjimą, gilios ir gerai pagrįstos egzegezės bei atsakymų net ir į tokius svarbius klausimus kaip Jėzaus mirties ant kryžiaus reikšmės ar *Biblijos* autoriteto – didžiam kai kurių konservatyviosios teologijos šalininkų nusivylimui. Užtat juolab stebina jo gebėjimas ypač giliai ir tiksliai įžvelgti bei ‚išversti‘ kai kurias esmines teologijos problemas.

Pavyzdžiu čia tebūnie paminėtas tik klausimas *kaip tampama tikinčiuoju*?, kurį Lewisas išsamiai išgvildena savo autobiografijoje *Apstulbintas džiaugsmo* (Surprised by Joy, 1955). Viena vertus, savo dvasinio augimo kelyje Lewisas save apibūdina kaip gana aktyvų veikėją: kaip, būdamas jaunuolis, sąmoningai nususuka nuo krikščionių tikėjimo; kaip Pirmojo pasaulinio karo siaubas, kurį savo kailiu patiria apkasu duobėse, jo ateizmą dar labiau sutvirtina; kaip jo įsitikinimus palaiko ir keičia tam tikros knygos, kokią įtaką daro kai kurios asmenybės bei kaip apsiverčia jo pasaulėžiūra.

Kita vertus, įdomu tai, kad pagrindinė knygos tema yra ne pats autorius, ne Lewisas, ieškantis Dievo, o būtent Dievas, *ieškantis Lewiso*, sekantis jam iš paskos; Dievas, kuris šovė į jį *Džiaugsmo strėles... nuo*

pat vaikystės (“džiaugsmas” – šia sąvoka Lewisas apibūdina anapusbės troškimą). Tam pabrėžti autorius sugalvoja daug vaizdinių. Dievą pavadina “didžiuoju Žveju”, betraukiančiu jį – spurdančią žuvį – į krantą. Pats susilygina su lape, išvyta iš miško ir skuodžiančia per platų lauką, o įkandin – Dievas. Vaizduoja save figūra šachmatų lentoje, Dievo įvartyta į kampa. Ne veltui ir priešpaskutinįjį knygos skyrių pavadina *Šachmatų matu: Visos mano šachmatų figūros lentoje užėmė nepalankiausias pozicijas. Netrukus nebegalėjau guostis net iliuzija, kad iniciatyva priklauso man. Mano priešininkas pradėjo baigiamuosius ėjimus.*”

Štai dar viena daug sakanti citata su puikia metafora: *Malonūs agnostikai linksmi plepa apie tai, kaip “žmogus ieško Dievo”. Man, tokiam, koks aš tada buvau, tai tas pats, tarsi jie kalbėtų apie tai, kaip pelė ieško katės.” Po nuopuolio visi nusidėjėliai yra tarsi pelės, kurios nieko nenori žinoti apie katiną, Dievą, ir nuo jo bėga – ir kaipgi kitaip ?!*

Būdamas ateistas, Lewisas išmoko nepaisyti daugelio tikrovės sričių. Karo baisumų aprašymo kontekste jis pirmą kartą užsimena apie “sutartį su tikrove”. Tai esąs specialus konstruktas, kuriuo remdamasis netikintysis manosi susikūręs sau būdą išvengti nepatogių ir abejones turimais įsitikinimais keliančių tikrovės aspektų; savotišką apsauginę zoną, kurioje esi pats sau viešpats. Tuo tarpu krikščionybė Lewisui atrodžiusi “transcendentiškai besikišanti į viską”. Dėl to, anot jo, pagrindinė puolusio žmogaus problema: *Jei toks [krikščionybės] vaizdas teisingas, tai neįmanoma ir niekada nebus įmanoma jokia “sutartis su tikrove”. Net atokiausiame giliausių sielos gelmių kampelyje (kur ten, ypač jame!) nebuvo galima apsitverti spygliuota viela ir pakabinti užrašą “Pašaliniamis draudžiama”. O aš būtent to norėjau – kampelio, nors mažiausio, bet savo, kuriame galėčiau visiems kitiems pasakyti: “Tai mano, tik mano vieno reikalas”. Mes nenorime, kad šitas [Kristus/Dievas] mus valdytų (Lk 19, 14) – šitas tesitolina nuo mūsų gyvenimo ir jokiū būdu tenebando mūsų valdyti. Toks po nuopuolio yra žmogiškasis troškimas.*

Savo atsivertimą Lewisas apibūdina ypač proziškai, be jokios euforijos ar triumfo. Anot jo, nes ir nebuvę ko džiūgauti. Mat tam tikra prasme tapti tikinčiuoju net paprasčiausio noro neatsiradę. *Mane užklupo tikrovė, su kuria neįmanoma derėtis*, konstatuoja Lewisas. Sprukti atrodę

bepراسمیška. O toliau, jeigu skaitytume knygą, rastume garsiąsias mintis, kurios sudaro pasakojimo kulminaciją: *Tai, ko labiausiai bijojau, galiausiai mane ištiko. 1929 m. per Trejybės semestrą aš galiausiai pasidaviau ir pripažinau, kad Dievas yra Dievas, atsiklaupiau ir pradėjau melstis. Tą vakarą turbūt buvau labiausiai prislėgtas, labiausiai to nenorintis atsivertėlis visoje Anglijoje.*

Didi tiesa vaizdinguose žodžiuose: persekiojama lapė, gaudoma pelė, sugauta žuvis, užgriūvanti tikrovė, besikišantis tikėjimas ir Dievas, perpjaunantis mūsų sielos vielinius aptvarus – tai tikrai visatos Kūrėjas, savo vaikais paverčiantis nusidėjėlius. Net pačius didžiausius priešgynas. Jei sūnaus palaidūno istoriją naudojame parodiniu žmogaus atsivertimo pavyzdžiu, neturėtume likti neišgirdę Lewiso minties: *Sūnus palaidūnas bent jau pats, savo kojomis, parėjo namo. O kaip įstengti pagarbinti Meilę, atveriančią visus vartus palaidūnui, kurį įneša besispardanti, besistengianti ištrūkti, kupiną pagiežos, be paliovos visur akimis ieškantį būdo pasprukti?*

Tačiau kad ir kaip būtų, Lewisas nesijautė Dievo priverstas. Vieną labai svarbų išgyvenimą, patirtą kelionėje autobusu, jis atpasakoja šitaip: *Keisčiausia yra tai, kad prieš Dievui mane galutinai apsupant, iš tikrųjų galėjau pasinaudoti proga, kaip dabar atrodo, visiškai laisvai pasirinkti. Tam tikra prasme. Važiavau į Hedington Hilą autobuso viršutiniame aukšte. Be žodžių ir (atrodo) beveik be vaizdinių man kažkokiu būdu buvo pateiktas vienas su manimi susijęs faktas. Suvokiau, kad stengiuosi kažko neprisileisti, nuo kažko atsiriboti. Arba, jei norite, pasijutau taip, lyg vilkėčiau veržiančius drabužius, tarsi kokią korsetą ar net šarvus, kiautą kaip vėžys. Aš pats galėjau atverti tas duris arba palikti jas uždarytas, nusimesti šarvus arba toliau likti su jais. Nė vienas iš variantų nebuvo pateiktas kaip privalomas: nė vienas iš jų nebuvo siejamas nei su grasinimu, nei su pažadu, nors žinojau, kad atverti duris arba nusimesti kiautą reiškia žengti į tai, kas nenumatoma. Apsisprendimas atrodė lemtingas, tačiau sykiu keistai neemocingas. Nejutau nei troškimų, nei baimės. Tam tikra prasme nieko nejutau. Apsisprendžiau atverti duris, perskelti kiautą, nusimesti šarvus. Sakiau “apsisprendžiau”, tačiau tuo metu iš tiesų nebuvo įmanoma elgtis kitaip.*

Viena vertus, Lewisas, regis, jautė vidinę galimybę rinktis laisvai atverti duris arba palikti uždaras. Tačiau ta galimybė atverti arba ne būtent

tik *atrodė* visiškai laisva (originalo pirmo sakinio žodžiai “what now appears” – kaip, regis, dabar atrodo – lietuviškame knygos vertime kažkodėl praleisti, nors jie čia yra lemiami!). Citatos pabaigoje Lewisas duoda suprasti, jog jam tapę aišku, kad už laisvo apsisprendimo slypi dieviška jėga, sklindanti iš išorės.

Tuo Lewisas savotiškai panašus į Martyną Liuterį, tarp reformatorių taip pat išsiskyrusį tikėjimo apibūdinimų vaizdingumu bei išskirtiniu gebėjimu tikėjimą išaiškinti. Abu kalba apie kovas dėl giliųjų sielos gelmių. Knygoje *Apie nelaisvą valią* (1525) Liuteris lygina žmogų su jojimui skirtu gyvuliu, kuris vis vien bus kieno nors jodomas – velnio arba Dievo. Gyvulys visada seks paskui savo raitelį – tad šia prasme amžinojo išgelbėjimo atžvilgiu laisvos valios nesama. O raiteliai – vienas ir kitas – rungsis dėl gyvulio nuosavybės. Lewiso žuvis, lapė, pelė, o Liuterio jojamasis gyvulys – tuo ne tiek siekiama pabrėžti žmogaus pasyvumą, kiek Dievo aktyvumą.

Teologine kalba Liuteris visa tai išdėstė savo *Mažajame katekizme*. Antrosios dalies antrojo tikėjimo teiginio paaiškinime teigia: *Tikiu, kad aš savo paties protu ir jėgomis negaliu į savo Viešpatį Jėzų Kristų tikėti nei prie jo artintis, bet Šventoji Dvasia mane per Evangeliją pašaukė, savo dovanomis apšvietė, tikru tikėjimu pašventė ir išlaikė...* Redukavę pirmosios dalies teiginius iki pamatinės minties, gautume paradoksalią, tačiau biblišką išraišką: “Tikiu, kad... *negaliu...* tikėti” (žr. Mk 9, 24!). Būtent šis gilus slėpinys Lewiso buvo sudėtas į naujus žodžius. Nors ir nerastume konkrečios išraiškos, bet išvestinė galėtų atrodyti šitaip: noriai tikiu, kad nenoriu tikėti.

Lewisas, be abejo, čia paliečia labai svarbų žmogiškosios laisvės bei dieviškojo suverenumo klausimą. Nuo senų laikų, siekdami jį geriau suprasti, daug krikščionių mąstytojų ieškojo analogijų, t. y. kokių nors panašumų ar tapatybių. Viena jų yra ir *Biblijoje* – apie molį ir puodžių (Rom 9; taip pat Iz bei Jer). Dievas yra puodžius, kuris apdirba mus tarsi molį. Olandų rašytoja Corrie ten Boom savo pasakojimuose dažnai vartoja audėjo analogiją: Dievas audžia mūsų gyvenimo kilimą iš tamsių (kančia, skausmas, liūdesys) ir šviesių siūlų (džiaugsmas, laimė, palaima), bet mes matome tik išvirkščią jo pusę. O gyvenimo pabaigoje, amžinybėje, pas Dievą, mes galėsime pagaliau pamatyti tikrąjį kilimo grožį su puošniais įvairiausių spalvų raštais.

Knygoje *Apstulbintas džiaugsmo* Lewisas pateikia dar vieną analogiją: autoriaus ir jo sukurtos istorijos personažų. Autorius, žinoma, yra Dievas. Jis valdo savo istoriją ir kuria jos personažus – kūrinys yra tarsi autoriaus kūrinija. Kita vertus, personažai *pačioje istorijoje* yra laisvi ir gyvena savo gyvenimus. Todėl galėtume kalbėti apie dvigubą veiksmo priežastingumą: viena priežastis pačios knygos veiksmė, kita – joje kuriamoje istorijoje arba dar tiksliau – tame Autoriuje, kuris viską pažadina gyvenimui ir sukuria veiksmą. Abi priežastys nesusitinka ir veikia skirtinguose lygmenyse. Lewiso nuomone, *Jeį Šekspyras ir Hamletas kada nors susitiktų, tai būtų tik Šekspyro nuopelnas. Hamletas negali reikšti iniciatyvos.*” Šekspyras *“iš principo galėtų pasirodyti pjesėje kaip Autorius ir parašyti savo dialogą su Hamletu.* Lewisas čia regi paralelę su inkarnacija. Jėzujų Kristujų Dievas nužengė į žemę, tapo mūsų žmogiškojo spektaklio dalyviu, bet ir kartu išliko anapus, nepavirto vien tik kūriniumi kaip kiti.

Ir vienoje iš knygos *God in the dock* esė Lewis panaudoja tą pačią analogiją: *“Hamlete” lūžta šaka, ir Ofelija nuskęsta. Ar mirti ji turėjo dėl to, kad šaka nulūžo, ar todėl, kad Šekspyras panorėjo, jog šioje dramose vietoje ji mirtų? Vienas arba kitas paaiškinimas yra teisingas – arba abu – arba dar koks tik norite. Mums prieš klausimą peršama alternatyva visai nėra tikra alternatyva, jei žinai, kad dramą sukūrė Šekspyras.*

Dieviškosios dramos įvaizdis naudotas ir kitų rašytojų, Lewiso draugo J. R. R. Tolkieno bei Dorothy Sayers. Bet ne tik rašytojų, o ir tokio teologinio veikalo, kaip *Institutio* autoriaus Jono Kalvino, kuris pasaulį prilygina “didžiuliam spektakliui” arba tiesiai pavadina Dievo teatru (lot. *theatrum*; žr. I,5,8; I,14,20; II,6,1; plačiau *With Calvin in the Theater of God*, ed. John Piper, David Mathis). Mes esame personažai, atliekantys savo vaidmenis didžiuliam spektaklyje, kuris jau yra sukurtas ir kažkieno tenai, viršuje, režisuojamas. Spektaklio veiksmė esame laisvi, tačiau sykiu ir savotiškai nelaisvi. Mes gręžiamės į Dievą laisvai, nei iš išorės, nei iš vidaus niekieno neverčiami, nemanipuliuojami, bet kartu ir savotiškai prieš savo valią. Lewisas, išties visai nebūdamas kalvinistas (ir visai ne tokio jau mažo būrio kalvinistų apologetų, kaip savo amžininko C. Van Tilio, gana skeptiškai įvertintas), vis tik savo žodžiuose mums padovanojo giliai reformatorišką atsivertimo į Dievą sampratą.

Reformacijos ir idėjų kaita

Šarūnas Liekis

Idėjų pasikeitimas be kaitos gyvenime lieka abstrakčiu ir imitaciniu dialogo pakaitalu, kai išlaikomas *status quo*. Tokio tariamo dialogo šalininkų ne mažiau yra ir mūsų laikais, tačiau tokia tariama idėjų kaita paprastai nieko nepakeičia gyvenime aplinkui mus.

Inovacija nebuvo Reformacijos tikslas. Nebuvo siekta naujovių. Reformacijos šalininkai siekė *reformatio*, tačiau *renovatio*, ne *innovatio* prasme.

Inovatyvumas viduramžių Europoje nebuvo reiškinys sietas su pliuso ženklu. Kaltinimas inovatyvumu buvo rimtas kaltinimas ir turėjo rimtas pasekmes jo nešėjams. Ypatingai pavojinga buvo naudoti inovatyvumą stojant prieš autoritarinę struktūrą, ritualus ir institucijas. Inovatyvumas Vakarų Bažnyčioje paprastai reiškė ereziją, besiremiančią sukilimu, maištu ir prievarta prieš suvereną -valdovą ir Visuotinę katalikų Bažnyčią. Štai venecijiečiai net XVII a. dėl savo polinkio dažnai politinėje kovoje kaitalioji Senato sudėtį, būdavo kaltinami inovatyvumu.

Tačiau Reformacijos laikais, renovacijos pastangos virto kokybiškai naujų reiškiniu - inovacija.

Inovatyvumas nebuvo tolygus reiškinys progresui. Reformacijos laikais inovatyvumas reiškė ereziją ir pasikeitimus, kurie nebuvo tolygūs įvairiose konfesijose. Politinės teorijos lygmenyje inovacijos pradininkai, pasisakantys už teisę sukilti prieš neteisingą valdžią, buvo hugenotai Prancūzijoje, o šita teisėto sukilimo idėja prieš brutalią ir neteisingą valdžią visuotinai žymėjo naujųjų laikų adventą ir visuotinį teisingumo siekį.

Tiktai Reformacijos ir įvairių antimonarchistinių revoliucijų pergale pakeitė neigiamą inovacijos konotaciją.

Apie autorių: Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto dekanas, Politologijos katedros profesorius.

Neevangeliškos Popiežiaus valdžios, kurijos, kanonų teisės, vienuolynų, statulų ir paveikslų garbinimas tapo reliatyvizuotas, o galų gale ir nuvertintas, desakralizuotas ir demonizuotas.

Tačiau inovatyvumas ženklino ir perėjimą nuo ritualizuoto teksto skaitymo prie teksto supratimo su visomis iš to kylančiomis pasekmėmis (prie išteisinimo doktrinų *solo gratia, solo misericordia, solus Christi ir solo fide* internalizavimo), ir visų pirma, su krikščionybės doktrinų masiniu, neritualizuotu palaikymu, liaudies kalbų įdiegimu bažnyčiose bei raštingumo plėtra. *Ir apsirengti nauju žmogumi, sukurtu pagal Dievą teisume ir tiesos šventume* (Ef 4, 24).

Tuo būdu inovacija reiškia sisteminių trūkų su viduramžiais. Trūkų net ir tose šalyse kaip Lietuvoje, kur viduramžiškais renkamos popiežiaus monarchijos principais dažnai žavimasi, o nedemokratinė Romos katalikų Bažnyčios struktūra laikoma norma, kur išganymas už darbus (indulgencijų variacija) laikoma vos ne visuotinai priimtina.

Kodėl mes didžiuojamės savo evangelikų reformatų Bažnyčios inovatyvumu? Todėl, kad jis prisidėjo prie mūsų kaitos, ir šiuolaikinis pasaulio pobūdis, mūsų sukurtas su Dievo apvaizda, įtvirtina mūsų požiūrio teisumą.

Vienas svarbiausių inovacijos sukeltų padarinių - demokratinė bažnyčios savivalda. Per savo Žodį Dievas moko esminių savivaldos principų. Visi žmonės iš esmės yra lygūs tarp savęs ir Kūrėjo atžvilgiu: *nėra teisus, nėra nei vieno* (Rom 3,10; Rom 10,12; Gal 3,28).

Svarbiausia mūsų Bažnyčios santvarkos ypatybė - tikslas, kurio ji siekia. Tą inovatyvią demokratinę žinią iš esmės galime skelbti tik savo gyvenimu: asmeniniu, šeimos ir bendruomenės. Mes džiaugiamės, kad valstybė ir visuomenė pamažu kelia tuos pačius tikslus, kaip reformatai Reformacijos aušroje, demokratiškai tarnaudami Dievo valiai, tuo stiprindami ir įteisindami evangelikų reformatų laikysenos teisumą ir patrauklumą.

SVARBI INFORMACIJA

Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčia – *Unitas Lithuaniae* – Sinodas

Dvasininkai:

Kun. Tomas Šernas – Lietuvos evangelikų reformatų generalinis superintendentas. Alytaus ir Jonavos parapijų administratorius. Raštinė Vilniuje, Pylimo g. 20 - 13, mob. 8 655 43 677

Kun. Rimas Mikalauskas – Lietuvos evangelikų reformatų vicesuperintendentas, Biržų ev. ref. parapijos klebonas, Švobiškio, Papilio ir Salamiesčio ev. ref. parapijų administratorius. Raštinė Biržuose, Reformatų g. 3 A, tel. (8 450) 35100, mob. 8 686 66 383, faks. (8 450) 31486

Kun. Raimondas Stankevičius – Lietuvos evangelikų reformatų Konsistorijos viceprezidentas, Vilniaus ev. ref. parapijos klebonas, Panevėžio ir Kėdainių ev. ref. parapijų administratorius. Raštinė Vilniuje, Pylimo g. 20 - 13, mob. 8 655 43 678

Kun. Sigita Švambarienė – Nemunėlio Radviliškio ev. ref. parapijos administratorė, Biržų parapijos II dvasininkė. Raštinė Biržuose, Reformatų g. 3 A, tel. (8 450) 35 100, mob. 8 681 66 661

Kun. Tomas Sakas – Klaipėdos ev. ref. parapijos klebonas, Kauno ev. ref. parapijos administratorius, mob. 8 671 42 280

Kun. Romas Pukys – Šiaulių ir Kelmės ev. ref. parapijos administratorius, tel. 8 41 579421, mob. 8 650 50 302

Neilas Čijunskas, katechetas, padeda dvasininkui Klaipėdoje, mob. 8 612 58 731

Lietuvos evangelikų reformatų Konsistorija:

Prezidentas, kuratorius Petras Romualdas Puodžiūnas, mob. 8 610 04 399
Viceprezidentas kun. *Raimondas Stankevičius* – Vilnius

Nariai dvasininkai:

Gen. superintendentas kun. *Tomas Šernas* – Vilnius

Kun. *Rimas Mikalauskas* – Biržai

Kun. *Tomas Sakas* – Klaipėda

Nariai pasauliečiai:

Kurt. Danguolė Kairienė – Biržai

Dr. Jonas Albertas Naktinis – Papilys, Biržų r.

Nerijus Krikščikas – Vilnius

Sinodo direktorius *Donatas Balčiauskas* – mob. 8 698 76 500

Sinodo kanclerė *Jūratė Kiškienė* – Tel. (8 450) 31 486, mob. 8 655 43 656

Sinodo buhalterė *Rita Daugienė* – Tel. (8 450) 35 100, mob. 8 656 45 008

Parapijos

Biržų ev. reformatų parapija

Reformatų g. 3 A, Biržai

Pamaldos kiekvieną sekmadienį 11 val.

Klebonas kun. *Rimas Mikalauskas*, mob. 8 686 66 383, Tel. (8 450) 35 100

II dvasininkė kun. *Sigita Švambarienė*, mob. 8 681 66 661

Seniūnų tarybos pirmininkas *Merūnas Jukonis*, mob. 8 671 12 400

Vargoninkė, choro vadovė *Jūratė Duderienė*, mob. 8 671 12 864

Ūkvedys (varpininkas) *Gediminas Šileika*, mob. 8 625 72 319

Sekmadieninės mokyklos mokytoja *Danutė Nindriūnaitė*, mob. 8 613 77 416

Parapijos pastatų komendantė *Jūratė Kiškienė*, mob. 8 655 43 676

Parapijos finansininkė *Rita Marinskienė*, mob. 8 652 62 932

Vilniaus ev. reformatų parapija

Pylimo g. 18, Vilnius

Pamaldos kiekvieną sekmadienį 11 val.

Raštinė: Pylimo g. 20-13, LT-01118, Vilnius

Kun. *Tomas Šernas* – gen. superintendentas reziduojantis Vilniuje, mob. 8 655 43 677

Klebonas kun. *Raimondas Stankevičius*, mob. 8 655 43678

Seniūnų tarybos pirmininkas *Alydas Verbickas*, mob. 8 698 86 296

Parapijos buhalterė *Laima Krikščiukienė*

Vargonininkė *Rasa Žilytė-Šernienė*

Parapijos namų administratorė-savanorė *Kristina Šernaitė*, mob. 8 613 68 061

Vilniaus reformatų choras *Giesmė* repetuoja kiekvieną trečiadienį nuo 18 val.

Pylimo g. 20-13, Vilniuje

Kėdainių ev. reformatų parapija

Senoji g. 1, Kėdainiai

Pamaldos III mėnesio sekmadienį 14 val.

Parapijos administratorius kun. *R. Stankevičius*, mob. 8 655 43 678

Parapijos valdybos pirmininkė *Rita Marchertienė*, Mob. 8 612 34 857

Nemunėlio Radviliškio ev. reformatų parapija

Santakos g. 3, Nem. Radviliškis

Pamaldos I ir III sekmadienį 14 val.

Paskutinį mėnesio penktadienį 18 val. *Biblijos* studijos parapijos namuose

Parapijos administratorė kun. *Sigita Švambarienė*, mob. 8 681 66 661

Parapijos valdybos pimininkė kuratorė *Valerija Kubiliūnienė*, Tel. (8 450) 55 245

Panevėžio ev. reformatų parapija

Pamaldos II ir IV mėnesio sekmadienį 14 val.

Panevėžio evangelikų liuteronų bažnyčioje, Ukmergės g. 29

Parapijos administratorius kun. *Raimondas Stankevičius*, mob. 8 655 43 678

Valdybos pirmininkas *Petras Romualdas Puodžiūnas*, mob. 8 610 04 399,

Tel. (8 45) 43 29 52

Iždininkė *Lilija Kutraitė*, Tel. (8 45) 57 10 54

Švobiškio ev. reformatų parapija

Švobiškio kaimas, Pasvalio raj.

Parapijos administratorius kun. *Rimas Mikalauskas*, mob. 8 686 66 383

Valdybos pirmininkas *Pranas Raukšys*, mob. 8 614 51 123

Klaipėdos ev. reformatų parapija

Pamaldos I ir III mėnesio sekmadienį 10 val.

Evangelijos kopyčia, prie Klaipėdos universiteto HMF Evangeliškos Teologijos katedros,

Herkaus Manto g. 84, Klaipėda

Parapijos administratorius kun. *Tomas Sakas*, mob. 8 656 45 016

Parapijos valdybos pirmininkė *Dijana Pėlikienė*, mob. 8 650 31 558

Šiaulių ev. reformatų parapija

Pamaldos kiekvieną sekmadienį 10:30 val.

Šiaulių ev. liuteronų bažnyčioje, Vilniaus g. 118 A

Parapijos administratorius kun. *Romualdas Pukys*, tel. (8 41) 57 94 21, mob. 8 650 50 302

Parapijos valdybos pirmininkas *Romualdas Prosevičius*, mob. 8 652 59 255

Kauno ev. reformatų parapija

Pamaldos II ir IV mėnesio sekmadienį 12 val. evangelikų liuteronų Šventosios Trejybės bažnyčioje, Muitinės g. 8

Parapijos administratorius kun. *Tomas Sakas*, mob. 8 656 45 016

Vargonininkės *Asta Sakienė*, *Zivilė Kudirkaitė*

Parapijos valdybos pirmininkas *Ugnius Mikučionis*, mob. 8 656 98 275

Papilio ev. reformatų parapija

Parapijos administratorius kun. *Rimas Mikalauskas*, mob. 8 686 66 383

Parapijos valdybos pirmininkas dr. *Jonas Alfredas Naktinis*, mob. 8 618 65 461

Vargonininkė *Vigilija Macienė*, mob. 8 610 68 171

Varpininkai *Jonas Kvedaravičius*, mob. 8 686 43 379, *Adolfas Šlekys*, mob. 8 616 13 496

Salamiesčio ev. reformatų parapija

Parapijos administratorius kun. *Rimas Mikalauskas*, mob. 8 686 66 383

Seniūnų valdybos pirmininkas *Jonas Naktinis*, mob. 8 685 10 263

Alytaus ev. reformatų parapija

Parapijos administratorius kun. *Tomas Šernas*, mob. 8 655 43 677

Parapijos valdybos pirmininkė *Skaidra Užalienė*, mob. 8 616 31 101

Jonavos ev. reformatų parapija

Pamaldų laikas – iš anksto sutarus su kunigu ir didžiųjų bažnytinių švenčių metu.

Parapijos administratorius kun. *Tomas Šernas*, mob. 8 655 43 677

Valdybos pirmininkas *Regimantas Jakubėnas*, mob. 8 686 38 708

Turinys

Pratarmė.....	3
BAŽNYČIOS AKTUALIJOS	
Išrinkta nauja Lietuvos reformatų Bažnyčios vadovybė.....	4
Eilinis 2013 metų Lietuvos evangelikų reformatų Sinodas.....	7
AKTUALIJOS TRUMPAI	
Sugražintas istorinis varpas.....	14
Susitikimas Panevėžyje.....	15
BRASTOS BIBLIJAI IR HEIDELBERGO KATEKIZMUI - 450 METŲ	
<i>Heidelbergo katekizmas</i>	16
Šventiniai minėjimai Lietuvoje.....	17
Minėjimai pasaulyje.....	18
<i>Brastos Biblijai</i> skirti renginiai.....	19
Minėjimas Vilniuje.....	21
<i>Brastos Biblijai</i> – 450.....	23
Teisė, teisingumas ir <i>Heidelbergo katekizmas</i>	32
PASAULIS IR REFORMATAI	
Prancūzijos jungtinė protestatų bažnyčia.....	40
Europos reformatų vadovų viešnagė Atėnuose.....	41
JAUNIMO VEIKLA	
Atvira jaunimo erdvė <i>Ateik ir TU!</i>	46
Prisiminus vasaros stovyklą.....	47
Šeimų stovykla Nemunėlio Radviliškyje.....	49
Prieš Kalėdas – parapijiečių vaidinimas.....	50
SUKAKTYS	
Vilniaus parapijos jubiliejus.....	53
Salamiestis: praeities ir dabarties akistata.....	56
Šimtametė Marija: <i>nėra pričynios mirti</i>	60
APMASTYMAI	
Priešgyna atsivertėlis.....	65
Reformacijos ir idėjų kaita.....	70
SVARBI INFORMACIJA	
Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčia – <i>Unitas Lithuaniae</i> – Sinodas.....	72

REFORMATŲ METAI 2013
Lietuvos evangelikų reformatų metinis leidinys

Maketavo ir viršelių sukūrė *Viktorija Liauškaitė*

Tiražas 500 vnt.

Išleido VšĮ *Lietuvos evangelikų reformatų Sinodo leidykla*
Spausdino *Standartų spaustuvė*

ISSN 2029-7084